

Høgskulen på Vestlandet

”Lukk døren, hun kommer!”

En bacheloroppgave om mobbing i barnehagen.

”Close the door, she is coming!”

A bachelor's thesis about bullying in kindergarten.

Bacheloroppgave i barnehagelærerutdanning

Emnekode: BLUBACH

Høgskolen på Vestlandet, avdeling Bergen

Avdeling for lærerutdanning

Program: Barnehagelærerutdanning

01.06.2017

12 990 ord

Kandidatnummer: 216 og 277

Vi bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, *jfr. Forskrift om studier og eksamen ved Høgskolen i Bergen, § 9-1.*

”Lukk døren, hun kommer!”

En bacheloroppgave om mobbing i barnehagen

Bacheloroppgave høsten 2017

Illustrasjon: Privat

Hvordan kan vi forstå mobbing som et gruppefenomen i barnehagen – hvilke strategier tar barn i bruk for å ekskludere hverandre fra fellesskapet?

Sammendrag

Temaet for vår forskningsstudie er mobbing i barnehagen, da dette er et tema som er viet relativt lite oppmerksomhet og forskning. Alle barnehager består av ulike barnegrupper som på hver sin måte er helt unike. Målet med prosjektet har vært å utforske og få større innsikt i de sosiale prosessene og samspillet som foregår mellom barna. På bakgrunn av dette er følgende problemstilling formulert:

Hvordan kan vi forstå mobbing som et gruppefenomen i barnehagen – hvilke strategier tar barn i bruk for å ekskludere hverandre fra fellesskapet?

For å kunne besvare problemstillingen ble det benyttet kvalitativ forskningsmetode gjennom bruk av observasjon for innsamling av data. Hensikten var å få et innblikk i barnas hverdag og deres perspektiv. Dette var med å gi en dypere forståelse for deres komplekse gruppedynamikk, der det ble sett at barna tok i bruk ulike strategier for utestengelse. En pågående debatt har omhandlet hvorvidt mobbing finner sted i barnehagen, og om barnehagebarn er i stand til å mobbe. Likevel gir teori, forskning og våre funn tydelige indikasjoner på at mobbing eksisterer, også i barnehagen. Studiet har vist hvordan barn konsekvent utestenger hverandre fra fellesskapet ved hjelp av strategier, som et resultat av komplekse samspillsmønstre og gruppeprosesser.

Abstract

The topic of our research study is bullying in kindergarten, as this is a topic that is devoted relatively little attention and research. All kindergartens consist of different children's groups, each of which is unique. The aim of the project has been to explore and gain insight into the social processes and interactions that take place between the children. Based on this, the following research question is formulated:

How can we understand bullying as a group phenomenon in kindergartens – what strategies do children use to exclude each other from the fellowship?

To answer the research question, qualitative research methodology was used using observation for data collection. The purpose was to gain an insight into the children's everyday lives and their perspective. This helped to provide a deeper understanding of their complex group dynamics, where it was seen that the children used different strategies for exclusion. An ongoing debate has been about whether bullying takes place in kindergarten and whether kindergarten children are able to bully. Nevertheless, theory, research and our findings provide clear indications that bullying exists, also in kindergarten. The study has shown how children consistently exclude each other from the fellowship through strategies, because of complex interaction patterns and group processes.

Forord

I forbindelse med avsluttende utdanning som barnehagelærer ved Høgskulen på Vestlandet, avdeling Bergen, har vi skrevet denne bacheloroppgaven med temaet mobbing i barnehagen.

Vi ønsker å rette en stor takk til vår veileder Ruth Ingrid Skoglund som har vært til stor hjelp og støtte under oppgaveskrivingen. Vi vil takke for godt samarbeid, god veiledning, verdifulle råd og tilgjengelighet under hele prosjektperioden.

Videre vil vi takke barn og voksne som deltok i vårt forskningsprosjekt, og som ga oss mulighet til å observere deres hverdag. Dette ga oss verdifull og spennende data å arbeide med.

Arbeidet med denne oppgaven har både vært utfordrende og lærerikt. Vi har tilegnet oss mye ny kunnskap som vi vil ta med oss videre i arbeid med barn.

Høgskulen på Vestlandet, avdeling Bergen

Mai 2017

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Abstract	IV
Forord.....	IV
1.0 Innledning	3
1.1 Introduksjon	3
1.2 Bakgrunn for valg av tema	4
1.3 Kontekst og temaets aktualitet.....	5
1.4 Presisering av problemstilling	6
1.5 Oppgavens struktur	7
2.0 Teoretisk grunnlag	9
2.1 Hvordan forstås mobbing i barnehagen?.....	9
2.1.1 Forskningsrapport - Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen.....	10
2.2 En utvidet forståelse av mobbebegrepet	12
2.2.1 Ulike former for mobbing	14
2.2.2 Hva sier rammeplanen om mobbing?.....	14
2.3 Venns­kaps­re­las­jo­nen.....	15
2.4 Gruppedynamikk	16
2.4.1 Forhandling om posisjoner	16
2.4.2 Miljøpåvirkning.....	17
2.4.3 Voksenrollen i barnehagen	17
3.0 Metodisk tilnærming.....	18
3.1 Observasjon som forskningsmetode	18
3.2 Gjennomføring av observasjon	19
3.2.1 Utvalg	19
3.3 Bearbeiding av analyse	19
3.3 Undersøkelsens troverdighet	20
3.3.1 Validitet, reliabilitet og feilkilder	20
3.4 Forskningsetikk	22
4.0 Analyse og presentasjon av funn.....	24
4.1 Gruppedynamikk – forhandling om posisjoner	24

4.2 Strategier for ekskludering	27
4.2.1 Ignorering	28
4.2.2 Krypterte utsagn	29
4.2.3 Krenkende uttalelser	30
5.0 Drøfting	32
6.0 Konklusjon	36
6.1 Føringer for videre arbeid	36
Litteraturliste	38
Vedlegg	41
Vedlegg 1	41
Vedlegg 2	42
Vedlegg 3	43
Vedlegg 4	45

1.0 Innledning

1.1 Introduksjon

Jeg har en drøm
Jeg har en drøm om at alle barn skal føle seg sett,
hørt og tatt på alvor.
Odin sa:” Det hjelper ikke å si ifra,
de gjør ikke noe uansett.”
Jeg drømmer om at ingen barn noen gang skal
engang måtte tenke de ordene.
For å oppnå det MÅ vi alle engasjere oss.
Som så mange har gjort den siste tiden.
Hold på det engasjementet! Hold på følelsene!
En klok mann lærte meg for noen år siden:
Vær en del av løsningen, ikke problemet.
Problemene ligger i fortiden.
Løsningene i fremtiden.
Barna er fremtiden!

- Katrine Olsen Gillerdalen, 2015

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Appellen som er nevnt innledningsvis ble holdt av Katrine Olsen Gillerdalen. Hun var mor til Odin. Et barn som ble utsatt for mobbing, som gjentatte ganger sa ifra til de voksne uten å bli tatt på alvor. Odin ble bare 13 år gammel. I 2014, valgte han å ta sitt eget liv (Gillerdalen, 2015). Vi vil påpeke at appellen ikke vil bli brukt som empiri eller analysemateriale i oppgaven. Likevel setter den mobbetematikken på dagsordenen og illustrerer hvilke fatale konsekvenser mobbing kan få. Saken gjorde oss frustrerte, samtidig som den motiverte oss til å belyse temaet og se nærmere på hva som skjer i barnehagen. Vi ser i likhet med Gillerdalen (2015) viktigheten av engasjerte og støttende voksne, som er en del av løsningen og ikke problemet.

Studieløpet til nå har rettet stort fokus på de positive sidene ved barnefellesskapet og barns lek. I andre studieår ble vi introdusert for Annica Löfdahl og Maria Øksnes. To forfattere som begge påpeker at fellesskapet og leken nødvendigvis ikke alltid utspiller seg positivt. De trekker frem at man vil i alle barnehager møte på barnefellesskapet og dens negative sider og uheldige utfall i relasjonsmøter mellom barn (Löfdahl 2007; Øksnes, 2010). Temaet vekket stor interesse og var en tankevekker for oss begge. Erfaringer fra praksisfeltet har bidratt til økt refleksjon, og gjort oss oppmerksomme på prosessene og strategiene barna tar i bruk for å ekskludere andre fra fellesskapet. Gjennom dypere innsikt på området så vi at enkelte handlinger kunne knyttes til mobberelatert atferd. Både valg av tema og utarbeidelse av den endelige problemstillingen har endret seg underveis i prosjektet. På bakgrunn av dette, bærer ikke oppgaven et komparativt preg slik det i utgangspunktet var tenkt.

Nasjonal og internasjonal forskning på mobbing assosieres som oftest med barn i skolealder. Et økt fokus fra et politisk hold har ført til nyere forskning på feltet som har påvist at mobbing også eksisterer i barnehagen (Lund, 2015). Forskning på området og egne erfaringer underbygger dette, og vi har i flere tilfeller observert at enkelte barn systematisk blir holdt utenfor fellesskapet og leken. Vi mener derimot ikke at all utestengelse er mobbing, men ønsker å få en større forståelse av mobbing som et gruppefenomen og se på hvilke strategier barna tar i bruk på området. Vi vil presisere at forståelsen av mobbebegrepet er avgjørende for hva man kan kalle mobbing. Etter vår mening er mobbebegrepet tabubelagt i barnehagesektoren. Som mulig resultat av dette er begrepet lite belyst i utdanningen og i barnehagen. Lite kunnskap kan føre til at personalet blir usikre og står i fare for å overse

situasjoner der barn blir utsatt for mobbing. Ut fra dette ser vi viktigheten og verdien av å utforske og få kunnskap på området for deretter å kunne oppdage og forebygge negative samspill mellom barn. I løpet av egen praksis har vi erfart at økt kunnskap gir et bedre grunnlag og en dypere innsikt for å kunne forstå barnekulturen og barnas perspektiv. Vi vil kunne se og møte barn på en bedre måte, se verdien av kulturen de utvikler seg i mellom, og på den måten kunne rettlede barna til å utvikle positive samspill (Löfdahl, 2007). Samtidig har vi som mål å synliggjøre begrepet og de negative samspillene som finner sted i barnehagen, slik at vi kan bidra til tilrettelegging, forebygging og tidlig intervensjon.

1.3 Kontekst og temaets aktualitet

Begrepet mobbing blir med største selvfølge forbundet med barn i skolealder. Blant barnehagebarn derimot, er begrepet viet langt mindre oppmerksomhet, både blant fagfolk og gjennom forskningsbasert litteratur. En oppfatning som viser seg å være til dels utbredt er at barn i barnehagen er for små til å mobbe. Det argumenteres for at barn i denne alderen ikke er modne nok til å intensjonelt og systematisk utestenge andre barn. Likevel fastslår forskning at mobbing eksisterer i barnehagen, og at barn med vitende og vilje kan gjøre andre vondt (Kristensen, 2014). Begrepet er de siste tiårene blitt aktualisert gjennom medias søkelys, det politiske landskapet og nyere forskning på området. Regjeringen har siden 2000- tallet involvert barnehagene i antimobbearbeidet som følge av at “Vi vet at mobbing finnes blant mennesker i alle aldersgrupper. Det ville vært underlig om mobbing var noe som plutselig oppstod når barn begynte på skolen” (Barne- og familiedepartementet, 2004, s. 7).

I kjølvannet av pågående debatter vedrørende mobbing i barnehagen, har forskere rettet oppmerksomheten også mot de yngre barna. En sentral forskningsstudie på feltet er samarbeidsprosjektet ved navn Hele barnet, hele løpet; mobbing i barnehagen (2015). Målet med forskningsprosjektet er å bidra med mer kunnskap på området med hensikt å forebygge mobbing i barnehagen. Funn fra forskningen slår fast at enkelte barn opplever å bli systematisk stengt ute fra fellesskapet. I forskningen kommer det blant annet frem observasjoner som kan forstås som relasjonell og indirekte mobbing gjennom utestengelse i lek (Lund, 2015). Utestengelse fra fellesskapet kan hindre opplevelsen av et trygt omsorgs- og læringsmiljø, og kan være en av faktorene som vil påvirke barnas hverdag, og som får noen barn til å si de ikke trives i barnehagen (Nordahl, 2012).

Funn fra nyere forskning har bidratt til å skape et større politisk engasjement i debatten om mobbing i barnehagen. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har aktivt tatt del i styrkingen av antimobbearbeidet i barnehagen. Han har uttalt at vi må våge å snakke om mobbing i barnehagen. Videre påpeker han at ”Ingen skal kunne snu seg vekk, si at de ikke visste eller la være å gripe inn” (Kunnskapsdepartementet, 2016a). På denne måten må barnehagene ta større del i det langsiktige arbeidet med tidlig forebygging for å minske risikoen for at barn blir utsatt for mobbing. Regjeringen har tatt initiativ til å inkludere barnehagen i et partnerskap mot mobbing, som er et samarbeidsprosjekt med formål å bekjempe mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2016b). Det har blitt et økt fokus på å styrke barnehagens arbeid for et godt omsorgs - og læringsmiljø, inkludert bekjemping av mobbing ved hjelp av kompetanseutvikling knyttet til forebygging, avdekking og håndtering av mobbing (Meld. St. 19 (2015-2016)).

1.4 Presisering av problemstilling

Man vil i alle barnehager møte på barnefellesskap og dens negative sider, som i vårt tilfelle vil dreie seg om ekskludering fra fellesskapet. I denne sammenheng forstår vi mobbing som systematisk utestengelse fra fellesskapet eller leken. Vi er klar over at mobbing kan defineres og forstås på ulike måter på bakgrunn av om man har en individ- eller gruppeorientert tilnærming (Helgesen, 2014a). Mobbing kan forstås på ulike måter, men det er hva de negative gruppeprosessene kan føre til, vi har valgt å ha fokus på, ikke de indre prosessene. Med hensyn til oppgavens omfang og tidsbegrensning har vi avgrenset teori og metoddelen til å konsentrere seg om barneperspektivet og mobbing som et gruppefenomen. Et interessefelt hos oss er barnas interaksjoner seg imellom og gruppedynamikken som oppstår i et barnefellesskap. Schott (2009) stiller seg kritisk til forklaringer på mobbing som baserer seg på personlighetstrekk hos individer, men retter heller fokuset til sosiale prosesser i gruppekulturer. Hun nevner at mobbing utarter seg på bakgrunn av kompliserte prosesser som i samhandling driver mobbingen fremover. Vi ønsker å undersøke nærmere hvordan gruppedynamikken kan fungere som pådriver til utvikling av strategier som resulterer i utestengelse av barn. Det er viktig for oss å presisere at vi ikke mener all utestengelse er mobbing, og det må ses i et helhetlig perspektiv. Vi støtter oss til forskning som konkluderer med at mobbing finnes i barnehagen, og er av den oppfatning at mobbing forekommer blant barnehagebarn. På bakgrunn av interessen vår for temaet, forskning på feltet og et ønske om å

belyse mobbing i barnehagen, samt øke oppmerksomheten og kunnskapen rundt det, har vi formulert problemstillingen:

Hvordan kan vi forstå mobbing som et gruppefenomen i barnehagen – hvilke strategier tar barn i bruk for å ekskludere hverandre fra fellesskapet?

Vi vil gjennom teori belyse hvordan vi kan forstå mobbing som gruppefenomen i barnehagen på bakgrunn av forskning og litteratur på feltet. Videre vil vi utforske hvordan gruppedynamikken og barns strategier for utestengelse gjenspeiles i våre observasjoner. Mobbing er et komplisert begrep, og kan være utfordrende å definere. Vårt mål er ikke å finne en bestemt definisjon på mobbing, men vi vil i teorikapittelet drøfte ulike forståelser av begrepet.

1.5 Oppgavens struktur

I første kapittel har vi gitt en presentasjon av bakgrunn for valg av tema, belyst temaets kontekst og aktualitet, før vi presiserte den formulerte problemstillingen.

I kapittel to fremstiller vi det teoretiske grunnlaget vi har lagt for oppgaven. Vi går nærmere inn på forståelsen av mobbing i barnehagen og presenterer aktuell forskning på feltet. Videre går vi nærmere inn på den utvidede forståelsen av mobbebegrepet og ser på ulike former for mobbing. Her fremkommer også kunnskapsdepartementets fremstilling av mobbebegrepet nedskrevet i rammeplanen. I siste del av kapittelet ser vi nærmere på vennsrelasjonen og gruppedynamikken gjennom forhandling av posisjoner, miljøpåvirkning og til slutt voksenrollens betydning i barnehagen.

I kapittel tre redegjør vi for valg av metode. Her beskriver vi fremgangsmåte og gjennomføring av observasjon som forskningsmetode. Videre drøfter vi undersøkelsens troverdighet gjennom validitet, reliabilitet og feilkilder. Avslutningsvis legger vi frem forskningsetiske betraktninger knyttet til prosjektet.

I kapittel fire presenterer vi våre analyser og funn og tolkninger av disse. Vi deler analysekapittelet inn i to deler, der vi først ser på gruppedynamikken og forhandling av

posisjoner, før vi videre ser på strategier for ekskludering. Strategiene er videre inndelt i ignorering, krypterte utsagn og krenkende uttalelser.

Kapittel fem består av drøfting. Her drøfter vi funnene vi presenterte i analysekapittelet og knytter disse opp mot teorien og forskningen vi belyste i kapittel to.

I kapittel seks avslutter vi oppgaven gjennom konklusjon. Vi poengterer hva vi har kommet frem til og presiserer vår besvarelse av problemstillingen. Vi avslutter kapittelet med tanker om føringer for videre arbeid på feltet.

2.0 Teoretisk grunnlag

I denne delen av oppgaven ønsker vi å belyse teori og forskning som vi mener gjør seg gjeldende i besvarelse av vår problemstilling. Vi vil legge frem ulike definisjoner av mobbing og se på hvordan en utvidet forståelse av begrepet kan gjøre den mer aktuell i barnehagesammenheng. Vi vil belyse teori som omhandler vennskap, samspill og gruppedynamikk knyttet opp mot mobbing som et gruppefenomen.

Barn er aktive sosiale vesener som i interaksjon og relasjon med hverandre utvikles og påvirkes av omgivelsene, og den kulturelle konteksten de er en del av (Askland & Sataøen, 2013). Dette synet på barn vil være utgangspunktet for vår oppgave. Vårt teoretiske grunnlag bygger i hovedsak på Schott og Søndergaard (2009;2012) og deres teorier om mobbing som et gruppefenomen. Vi vil knytte deres teorier til annen relevant litteratur og trekke linjer til nyere forskning på feltet. Her legger vi særlig vekt på forskningsrapporten ”*Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen*” (Lund, 2015).

2.1 Hvordan forstås mobbing i barnehagen?

Helt siden mobbebegrepet ble introdusert for barnehagesektoren på 1970-tallet har samfunnsdebatten angående om mobbing finnes, og eventuelt hvordan den foregår i barnehagen vært pågående. Det er nødvendig å bemerke at begrepet mobbing blir definert og kan forstås på ulike måter. Dan Olweus, en av Skandinavias ledende forskere innenfor feltet, har følgende definisjon på begrepet: ”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer” (Olweus, 1992, s. 17). I sin definisjon på mobbing vektlegger Olweus at det foreligger en relasjon mellom et svakt offer, og en eller flere personer som påfører offeret negative handlinger som gjentas, med den hensikt å gjøre andre vondt (Olweus, 1992). Denne definisjonen på mobbing er mye brukt i litteratur, særlig tilknyttet skolen (Pettersen, 1997). Forekomsten av mobbing i barnehagen har ikke blitt viet like stor oppmerksomhet, og et resultat av denne distanseringen er at det har blitt utført relativt lite forskning på området (Helgesen, 2014a).

Reidar Pettersen er av de som først belyste temaet i barnehagesammenheng da han i 1997 ga ut boken *Mobbing i barnehagen*. Boken baserte seg på forskning og erfaring av mobbing i

barnehager i Norge og Sveits. Forskningen konkluderte med at mobbing finner sted også i barnehagen (Pettersen, 1997). Hvorvidt mobbing finner sted i barnehagen har vært et omstridt tema, der både forskere og en rekke fagpersoner har uttrykt uenighet overfor bruken av begrepet knyttet opp mot barnehagen. Forståelsen av at barn påfører andre vondt med hensikt har møtt motstand og kritikk. En oppfatning som viser seg å være fremtredende er at begrepet mobbing ikke egner seg til bruk i barnehagen. Det argumenteres for at barn i en så tidlig alder ikke er i stand til å utføre intensjonelle sårbare handlinger slik Olweus (1992) sin definisjon av mobbebegrepet refererer til. Andre påpeker at eventuell uakseptabel negativ atferd ikke stemmer overens med det overnevnte begrepet på mobbing (Helgesen, 2014a). Selv om Olweus' definisjon ikke direkte lar seg overføre til barnehagen, påpeker Pettersen (1997) at det viktigste er at vi erkjenner at det eksisterer i barnehagen. Fokuset i mobbedebatten har vært nært knyttet til det begrepsmessige plan, der det har oppstått uenigheter og misforståelser rundt oppfatninger av begrepet, og bruken av det i barnehagesammenheng (Kristensen, 2014). Pettersen understreker at fokuset heller bør rettes mot bevissthet rundt mobbing i barnehagen, og bekjempelse av og tiltak mot det (referert i Kristensen, 2014, s. 39).

2.1.1 Forskningsrapport - Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen

Et særlig aktuelt forskningsarbeid når det kommer til mobbing i barnehagen er det tidligere nevnte prosjektet "Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen" (2015), heretter omtalt som Hebahl-prosjektet. Prosjektet var et samarbeid mellom Universitetet i Agder, Sørlandet sykehus, Kristiansand kommune, Foreldreutvalget for barnehager (FUB) og Foreldreutvalget for grunnopplæringa (FUG). Etter tre år med forskning ble rapporten lagt frem i desember 2015. Der fremkommer det at mobbing finner sted i norske barnehager, og det ble blant annet funnet at 67 prosent av de ansatte i barnehagen erkjente at mobbing skjer i barnehagen deres. Funn fra forskningen antydte at ett til to barn i hver barnehage ble utsatt for systematisk utestengning fra lek. Til tross for disse funnene fant de også at hver fjerde voksen bagatelliserer mobbing i barnehagen. Svarene fra en undersøkelse gjennomført i forbindelse med prosjektet, indikerte at enkelte oppfatter det som unødvendig og overdrevet med fokuset på mobbing i barnehagen (Lund, 2015). Førsteamanuensis ved Universitetet i Agder og forskningsleder for Hebahl-prosjektet, Ingrid Lund, uttrykker bekymring overfor slike tall og holdninger blant voksne. Hun påpeker at holdningsarbeid og den voksnes ansvar og rolle til å gripe inn når mobbing finner sted, er avgjørende forebyggende arbeid (siteret i Sandgrind, 2015). I Hebahl (2015) sitt forskningsarbeid har det vært rettet et spesielt fokus mot barns

egne opplevelser av hverdagen i barnehagen. Gjennom barneintervjuer har de løftet frem barns stemme og forestillinger på hva mobbing i barnehagen er. Flere av barna ga uttrykk for at de forbinder mobbing med det være slem eller å si stygge ting. Et barn sa blant annet at ”mobbing er som å erte, bare litt slemmere” (Lund, 2015, s. 28), og et annet barn beskrev mobbing som ”det er å gjøre noe dumt med vilje” (Lund, 2015, s. 29). Videre viser resultat fra samtaler med barna at de har klare oppfatninger og forståelse av hva både mobbing, lek og vennskap er. Svarene indikerer at vennskap og det å bli inkludert i lek er viktig for deres trivsel i barnehagen (Lund, 2015).

I forbindelse med Hebahl-prosjektet har forskerne utarbeidet en ny definisjon på mobbing som lyder som følgende: “ Mobbing av barn i barnehagen er handlinger fra voksne og/eller andre barn som krenker barnets opplevelse av å høre til og være en betydningsfull person for fellesskapet” (Lund, 2015, s. 45). Den har til hensikt å fungere supplerende til allerede etablerte definisjoner på mobbing, med ønske om å utvide forståelsen av mobbebegrepet, og de komplekse sosiale prosessene som oppstår i relasjoner mellom de involverte i miljøer der mobbing finner sted. Denne definisjonen har valgt å utelate begrepet ” gjentatt” og ” over tid” og istedenfor flytte fokuset over på det grunnleggende behovet barn har for å høre til i et fellesskap, og opplevelsen av ekskludering fra dette fellesskapet. De poengterer at handlinger som defineres som mobbing må ses i sammenheng med barnehagens miljø, og det som ellers foregår i barnehagehverdagen. De antyder at enkelthendelser kan være vel så vesentlige hvis de betraktes i forbindelse med andre opplevelser (Lund, 2015). Det er denne definisjonen vi støtter oss til i forståelsen av begrepet mobbing, da vi mener den gir en realistisk representasjon av betydningen å tilhøre et fellesskap.

Lund (2015) mener at mobbing vil kunne reduseres gjennom tidlig intervensjon, allerede fra barnehagen av gjennom et økt fokus på mobbing og utestengning. Dette forutsetter at voksne vedkjenner at det eksisterer mobbing i barnehagen, for på denne måten kunne avdekke, bekjempe og forebygge mobbing (Lund, 2015). Marianne Godtfredsen, prosjektleder for Hebahl (2015), ønsker å presisere at prosjektet på ingen måte ønsker å henge ut barn som mobbere eller mobbeofre. Videre poengterer hun at det fulle ansvaret ligger på den voksne som plikter å sørge for at alle barn er inkludert og betydningsfulle personer i fellesskapet. De ansatte må bistå de barna som erfarer å bli stengt ute fra lek og opplever ensomhet (referert i Solli, 2015).

2.2 En utvidet forståelse av mobbebegrepet

Helgesen (2014a) påpeker to teoretiske innfallsvinkler med ulike forståelser av mobbing. Disse er den individorienterte og den gruppeorienterte. Olweus' teori om mobbing bygger på en individpsykologisk teori der barn utpekes som mobber og offer, og der de involvertes egenskaper og personlighetstrekk er faktorer som ligger til grunn som en forklaring på mobbingen (Olweus, 1992). Vi ser at de ulike perspektivene på forskjellige måter kan bidra til forståelse av mobbing som fenomen, men i denne oppgaven ønsker vi å belyse mobbing som et gruppefenomen.

Det overordnede teoretiske perspektivet som Schott (2009) representerer er relevant fordi det flytter fokuset fra enkeltindividene, til nettopp det som skjer i et hvert fellesskap. Schott (2009) påpeker antydninger til et paradigmeskifte i forståelsen av mobbebegrepet, der hun forklarer at forståelsen av mobbing har beveget seg fra å se på karakteristiske trekk ved enkeltindividet, til å fokusere på de sosiale prosessene i et fellesskap, og det som skjer mellom barna. Denne tilnærming til mobbing gir et teoretisk overblikk som først og fremst tar utgangspunkt i skolen, men det er like aktuelt å se hvordan fellesskapet i barnehagen preges av sosiale prosesser som oppstår mellom barna. Mobbing som et gruppefenomen bygger på en sosialpsykologisk teoriramme, der grupperelasjoner, kultur og kontekst gjensidig påvirker hverandre, og spiller inn på hvordan mobbing utarter seg i barnegruppen (Schott, 2009). Søndergaard (2012) presenterer en alternativ måte å forstå mobbing blant barn på. Dette perspektivet bygger på en forståelse av at mobbing oppstår som et resultat av sosiale prosesser på avveie i vanlige barnegrupper. Den fremstiller en ny måte å tenke på, og kan gi en utvidet forståelse av hvorfor mobbing oppstår. Den tar i betraktning alle barn som er involvert i et fellesskap, der både sosiale inkluderings- og ekskluderingsprosesser finner sted. Vi er nødt til å se på det som foregår i de sosiale prosessene og i relasjonene i barnegruppen.

Schott definerer mobbing som:

”Mobbing handler om at en person ekskluderes fra ei gruppe og alle gruppe medlemmene deltar i ekskluderingen. Det finner sted i formelle institusjoner som for eksempel skole eller barnehage. Det foregår ved hjelp av systematiske ekskluderingsmekanismer, som kan forstås som psykisk tortur. Mobbing foregår for å sikre gruppas indre orden når angst i gruppa mobiliseres” (Schott, sitert i Helgesen 2014, s. 24).

Søndergaard (2012) presenterer begrepet sosial eksklusjonsangst om utestengelse i barnegruppen. Angst for sosial eksklusjon kan forstås som menneskets avhengighet av å tilhøre et fellesskap. Hun påpeker at mobbing og ekskludering av andre barn kan utløses som en reaksjon på sosial usikkerhet. Hun mener barn nødvendigvis ikke utestenger med hensikt om å være slem eller gjøre andre vondt. De utestenger ved redsel for å miste sin egen posisjon og for å ikke selv være den som blir holdt utenfor. Christoffersen (2014) påpeker hvordan denne angsten kan ramme en gruppe som helhet og resultere i ekskluderende handlinger. Schott (2009) peker på hvordan gruppedynamikken kan fungere som en pådriver til å skape mobbere og offer, fremfor at man på forhånd er tildelt rollene. En gruppeorientert tilnærming vil kunne bidra til en økt forståelse, og oppdagelse av det komplekse samspillet som utvikles i en barnegruppe. Forklaringene til mobbing er knyttet til inkludering og ekskluderingsprosesser i et barnefellesskap der barn er aktører i sitt eget liv, og hele tiden i streben etter å tilpasse seg dette fellesskapet. Dette kan til dels kan resultere i aksept, men også ekskludering. Søndergaard (2012) presiserer at det er når angsten for eksklusjon forsterkes, og resulterer i at barn konsekvent opplever å bli ekskludert, at vi kan kalle det mobbing.

Forskning som Kirves og Sajaniemi (2012) har utført i finske barnehager konkluderte med at mobbing fant sted i barnehagen og utspilte seg som oftest gjennom systematisk utestengning fra fellesskapet. Videre ser vi en sammenheng mellom Schott og Søndergaard (2009; 2012) sine teorier og Löfdahl (2007) sin forskning på barnegrupper. Löfdahl fant at barns samspill er preget av komplekse gruppeprosesser, men knytter aldri sine funn til mobbebegrepet. Löfdahl og Hägglund (2006) har gjort en analyse av denne forskningen der de belyser hvordan barn gjennom makt og posisjonering blir ignorert og ekskludert fra fellesskapet og lek. Löfdahl (2007) poengterer at dette kan forstås som en naturlig del av utprøving og barnehagehverdagen til barn, men understreker at det er avgjørende med voksne som er bevisste rundt det som foregår i samspillet. Som voksne ønsker og prøver man å planlegge og legge til rette for positive samspillsmønstre. Likevel skjer det en prosess barna i mellom som voksne ikke alltid kan kontrollere, men det fraskriver ikke ansvaret fra å være våken for når det oppstår systematiske utestengelser (Löfdahl, 2007).

Löfdahl (2014) bygger sin teori på William Corsaro. Hun presenterer begrepet kameratkultur, der barna i interaksjon og samspill med hverandre over lengre perioder skaper en felles kultur, der de utvikler egne normer og regler. Det er dette hun betegner som fortolkende

reproduksjon av de øvrige omgivelsene. Barn har mulighet til å være med å påvirke prosesser og strukturer i egen oppvekst og omgivelser. På den måten kan man si at de ikke kun er kompetente, sosiale aktører, men de har òg agens med makt til å påvirke og forandre egne situasjoner. Gjennom sekundære tilpasninger later barna som de tilpasser seg de voksnes regler. Det ser tilsynelatende ut som barna følger reglene, men egentlig gjør de en slags kollektiv motstand (Löfdahl, 2014). Videre gjennom en tredje form for tilpasning gjør barna motstand mot egne regler som er etablert innad i deres egen kultur (Löfdahl, 2007).

2.2.1 Ulike former for mobbing

Mobbing kan komme til uttrykk på ulike måter. Den kan være fysisk i form av slag, spark dytting etc., ofte omtalt som åpen eller direkte mobbing, men barn kan også utsettes for det som omtales som indirekte eller relasjonell mobbing. Med tanke på vårt fokus på mobbing som et gruppefenomen vil vi forholde oss til Helgesen (2014a) sin utdyping av begrepet relasjonell eller indirekte mobbing. Denne type mobbing kan forstås som sosial ekskludering, der barn utestenger hverandre fra fellesskapet gjennom blant annet ignorering, kryptere utsagn og håning. Med ignorering kan vi forstå det som at barns uttalelser eller eksistens blir oversett (Helgesen, 2014a). Christoffersen og Petersen viser til følgende eksempel på krypterte utsagn: ”Alle som har matboks med Hello Kitty får være med å leke” (sitert i Helgesen, 2014a, s. 30). Siste begrepet vi ønsker å fremme er håning, som kan forstås som situasjoner der barn blir utsatt for ubehagelige uttalelser (Helgesen, 2014a). Denne type form for uttalelser kan for et barn oppleves som krenkende og sårende. Vi vil derfor videre i oppgaven anvende betegnelsen krenkende uttalelser fremfor håning. Relasjonell eller indirekte mobbing utspiller seg ofte i skjulte eller kamuflerte former. På bakgrunn av dette kan det være utfordrende for de voksne å legge merke til og fange opp denne type mobbing (Helgesen, 2014a).

2.2.2 Hva sier rammeplanen om mobbing?

Den 24. april 2017 ble det fastsatt en ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver som vil tre i kraft fra 1. august 2017. Vi er derfor i en overgangsperiode. Det er den nåværende rammeplanen (2011) som er gjeldene, og det er denne vi vil ta utgangspunkt i. Likevel vil vi ta i betraktning at det om kort tid vil tre i kraft en ny, og ønsker derfor å bemerke hva denne sier i forbindelse med mobbing. Mobbing er som nevnt et omstridt tema i barnehagesammenheng. Likevel konkluderer eksisterende forskning med at mobbing er et reelt problem i barnehagen (Lund, 2015). Rammeplanen (2011) er barnehagens ledende

styringsdokument og legger føringer for arbeidet i barnehagen. I gjeldende rammeplan er det ikke eksplisitt gitt uttrykk for at mobbing er et problem i barnehagen, men den presiserer likevel at barnehagen er pålagt et samfunnsansvar i tidlig forebygging av mobbing. De nevner spesielt sosial kompetanse og et inkluderende miljø som forebyggende faktorer mot avvisning og mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2011). Den kommende rammeplanen (2017) poengterer i likhet med den gjeldende at barnehagen skal forebygge mobbing. Den presiserer at ”Om et barn opplever krenkelser eller mobbing, må barnehagen håndtere, stoppe og følge opp dette” (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 6). I den kommende rammeplanen er begrepet krenkelse og utestengning nevnt i tilknytning til mobbing. Dette tyder på at krenkende opplevelser og ekskludering fra fellesskapet for et barn kan oppleves som mobbing og må tas på alvor. Den kommende rammeplanen har tydeligere krav til barnehagen ved å understreke at personalet *skal* og *må* handle i situasjoner der barn blir utsatt for krenkelse, utestengning eller mobbing. Den kommende rammeplanen har fjernet ordet problematferd relatert til mobbing og tilført personalets ansvar i forebygging av uheldige samspillsmønstre. Dette kan muligens knyttes til en endring av fokus fra karakteristikk ved individet til at mobbing ses i relasjon til gruppeprosesser (Kunnskapsdepartementet, 2017).

2.3 Vennskapsrelasjonen

Barnehageloven (2005) beskriver barnehagens viktige arbeid i møte med barna og deres utvikling, læring og etablering av fellesskap og vennskap (Barnehageloven, 2005, § 1). Vennskap kan være et utfordrende begrep å definere. Vennskap ses ikke på som noe naturlig eller universelt, men som historisk, kulturelt og sosialt bevegelig. Hver relasjon er helt unik og ulik alle andre relasjoner (Greve, 2015). Vennskap konstrueres gjennom samvær med hverandre. Nilsen (2015) påpeker at ikke alle relasjoner utvikler seg som vennskap og presenterer begrepet vi-fellesskap. Dette handler i grove trekk om et sosialt fellesskap som skaper følelsen av at ”vi er sammen om det samme”. På lik linje med vennskapsbegrepet omhandler vi-fellesskapet en nær relasjon til hverandre som er meningssskapende. Vi-fellesskapet er derimot et midlertidig fellesskap, og kan når som helst brytes opp (Nilsen, 2015). Begge disse samspillene blir sett på som sosiale og relasjonelle forekomster, og formes av aktive barn. På denne måten kan barnehagen ses på som en betydningsfull arena for tilrettelegging av barns dannelse av vennskap og vi-fellesskap (Greve, 2015; Nilsen, 2015).

Alle mennesker har et behov for å høre til og å bli akseptert av andre for den man er. Følelsen av tilhørighet og inkludering til fellesskapet ses på som grunnleggende for den enkeltes psykiske helse og trivsel (Meld. St. 19 (2015-2016)). Greve (2015) underbygger sistnevnte og vi støtter dette videre til Søndergaard (2012) og hennes beskrivelse av barns grunnleggende behov for tilhørighet, men og de komplekse prosessene man kan møte på i barnefellesskapet. Vi ser på denne måten en sammenheng mellom vennskap og mobbing, da barns behov for å danne vennsksrelasjoner kan resultere i en kamp om tilhørighet og posisjon i fellesskapet (Nome, 2014). Det er viktig å utvikle positive samspillsmønstre og vennsksrelasjoner som forebyggende arbeid mot mobbing. Det vil imidlertid være avgjørende med et helhetlig perspektiv på gruppedynamikken og samspillet i barnegruppen (Kunnskapsdepartementet, 2011; 2017; Søndergaard, 2012). Likevel påpeker Aasebø og Melhuus at ”Å etablere tette vennskap forutsetter til en viss grad ekskluderingsmekanismer hvor noen defineres som ikke-venner” (sitert i Nome, 2014 s. 43). Dette underbygger Søndergaard (2012) sin tidligere nevnte forklaring på fellesskap som innebærer inkludering og ekskluderingsprosesser.

2.4 Gruppedynamikk

Vi har tidligere belyst en utvidet forståelse av mobbebegrepet. Fokuset er rettet mot gruppedynamikken, samspillet i barnegruppen, miljøet og de rammene barna befinner seg i (Schott, 2009). Mobbing må ses i et helhetlig perspektiv og det vil være avgjørende med tilstedeværende voksne som besitter nok kunnskap og innsikt på området. Vi må derfor se sammenhengen mellom gruppedynamikk, miljøfaktorer og personalets tilstedeværelse i hverdagen. Negative mønstre på de nevnte områdene kan være med å forsterke og påvirke omfanget av mobbing i barnehagen (Helgesen, 2014b).

2.4.1 Forhandling om posisjoner

Gruppedynamikken kan bære preg av forhandlinger om gunstige posisjoner innad i barnegruppen. Ofte kjempes kampen om rollen som leder. Dersom gruppen ikke blir enige i samspillet, har ulike meninger og flere ønsker å lede, trues de sosiale prosessene. Gruppens indre orden står her i fare for å løses opp og noen barn kan stå i fare for å bli utestengt. Det ser ut til at den som leder stiller sterkest i bestemmelsene og står tryggest i sin posisjon i leken (Helgesen, 2014b). Negative sosiale samhandlinger mellom barn kan skape uro i gruppen, noe som kan resultere i at prosessene havner på avveie (Søndergaard, 2012).

2.4.2 Miljøpåvirkning

Innenfor en poststrukturalistisk ramme må vi fokusere på situasjonene og den konteksten man befinner seg innenfor. Man må se på sammenhengen mellom miljøet og den forståelsesrammen barnet befinner seg i (Christoffersen, 2014). Med dette menes alt som forgår rundt det enkelte individ. Mobbing må ses i et helhetlig perspektiv og miljøfaktorer som vil være med å forsterke og påvirke ulike situasjoner og hendelser må tas i betraktning. Det som foregår rundt barna vil skape konkrete betingelser og muligheter (Christoffersen, 2014). Et vesentlig spørsmål å stille seg er om man hadde vært samme person dersom man hadde vokst opp eller blitt plassert et helt annet sted. Christoffersen (2014) hevder vår identitet skapes gjennom sosiale prosesser og de rammene vi har rundt oss. Som voksen i barnehagen kan vi stille oss spørsmål rundt hvilke muligheter dette gir barna.

2.4.3 Voksenrollen i barnehagen

Den som har valgt å arbeide med barn i barnehagen må forholde seg til en rekke betingelser og plikter. Personalet har en plikt til å forholde seg reflekterende i tolkninger av det som foregår i barnehagen. De voksne skal imøtekomme og se alle barn som et subjekt, uavhengig av deres muligheter og forutsetninger. For å kunne møte disse betingelsene på en hensiktsmessig måte må man blant annet observere, reflektere, handle og evaluere (Lund, 2014). Hvert individ er unikt og forskjellig og vi må fokusere på hvordan man som voksen i barnehagen kan møte barns ulike atferdsuttrykk på best mulig måte. Med andre ord, som voksen i barnehagen har man stor makt til å påvirke, forme og utvikle. Med stor makt følger også et stort ansvar vi må ta på alvor. Barna i barnehagen er avhengig av varme, tydelige og kompetente voksne, som er tilstede i hverdagen og som tar barna og deres barndom på alvor. Vi må kunne fungere som støttespillere, som hjelper og veileder barna i riktig retning. Vi er rollemodeller og barna tar etter voksnes holdninger og praksis. Dette er viktig å være seg bevisst, og vi må gå foran som gode eksempler for barna (Lund, 2014). Man må se på seg selv som en medskaper av barnas ulike muligheter og betingelser. Voksnes involvering og stabile støtte i barnas hverdag må bli sett på som verdifull. Det handler om aktiv handling, refleksjon og være bevisst eget ståsted, meninger og verdier. Det finnes en rekke ulike måter å handle, møte medmennesker og forstå dem på. Det er viktig å være bevisst at vi fortolker det vi ser ut fra vårt teoretiske grunnlag og våre egne erfaringer, verdier og forståelser. Vi må møte barna med nysgjerrighet og vi skal ikke være redd for å stille spørsmål og undersøke handlinger, følelser og intensjoner. På den måten vil man kanskje se og forstå barna på andre måter (Lund, 2014).

3.0 Metodisk tilnærming

En metode er en fremgangsmåte som forteller oss hvordan man bør gå frem for å løse problemer og erverve og/eller prøve ut ny kunnskap (Dalland, 2012). Avgjørende for valg av metode er å finne ut hvilken arbeidsform som er mest tjenlig i arbeid med innsamling av data og informasjon til undersøkelsen. Vi skiller gjerne mellom kvantitativ og kvalitativ metode (Dalland, 2012). I vår bacheloroppgave har vi valgt å benytte oss av en kvalitativ forskningsmetode, der vi ønsket nærhet til feltet ved å foreta datainnsamlingen gjennom direkte kontakt. Vi ønsket å gå i dybden og skaffe oss mer kunnskap og opplysninger rundt tema og få en bedre forståelse på området (Dalland, 2012). Ut fra våre forutsetninger og premisser så vi det mest hensiktsmessig å benytte oss av kvalitativ observasjon som metode for å kunne besvare problemstilling på best mulig måte. Dette med hensikt å oppnå en helhetsforståelse og for å kunne fokusere nærmere på følelser, relasjoner og samspillet hos barna som ble observert.

3.1 Observasjon som forskningsmetode

For å samle inn data til vårt bachelorarbeid så vi det mest hensiktsmessig å benytte oss av observasjon som redskap. På den måten kunne vi gå inn i barnas hverdag og virkelighet, der vi kunne observere daglige hendelser og relasjoner som foregikk barna i mellom. Gjennom observasjon tas alle sanser i bruk og inntrykkene vi skaffer oss vil være med å påvirke opplevelser og tolkninger av observasjonene (Postholm, 2010). Vårt fokus lå på de naturlige handlingene som foregikk i barnas lek og samspill, og på hvilke strategier for utestengelse de tok i bruk. Gjennom direkte observasjon kunne vi oppdage og se ting som dessverre ofte kan unnsnippe i en barnehagehverdag preget av et bredt fokus, planlegging, rutiner og arbeidsoppgaver hos personalet. Vi er av den oppfatning at mye av de negative samspillene mellom barna foregår i det skjulte eller det stille, slik at det kan være vanskelig for de voksne å registrere. Barneperspektivet spiller en sentral og vesentlig rolle i vår oppgave og gjennom direkte observasjon ønsket vi å observere med hensikt om en dypere forståelse og nærmere innsikt. Gjennom et spisset fokus kunne vi komme nærmere essensen på området. Observasjonene ble sett i forhold til den sosiale konteksten, der vi rettet et særlig fokus på relasjoner, samspill, det verbale og non-verbale (Postholm, 2010).

3.2 Gjennomføring av observasjon

På bakgrunn av problemstilling og prosjektplanen utarbeidet vi en observasjonsguide før vi gikk ut i barnehagene (se vedlegg 1). Guiden skulle fungere som en rettesnor og et hjelpemiddel når vi videre skulle ut i barnehagene å observere. Vi har tidligere erfaringer med å observere, gjennom forelesninger, veiledninger og praktisk tilnærming i praksisperiodene gjennom studieløpet. Vi valgte å benytte oss av blant annet løpende protokoll som en metode for observasjon. Vi tok i bruk metoden i de situasjonene der vi så at utestengelse fant sted. Dette kan gi konkrete og objektive observasjoner, med presise beskrivelser, men det er likevel vanskelig å observere og beskrive alt. Ved å utarbeide en observasjonsguide og med trening og teori, har vi utviklet en bedre evne til å skille mellom relevant og mindre relevante opplysninger og hendelser. I etterkant brukte vi tid på å fagliggjøre, reflektere og tolke hendelsene, men dog adskilt fra den deskriptive beskrivelsen av observasjonene (Postholm, 2010). Vi så det òg hensiktsmessig å benytte oss av deltakende observasjon, da vi var mye i interaksjon med barna og ofte ble en del av leken (Løkken & Søbstad, 2013). Vi fulgte samme fremgangsmåte som under løpende protokoll, men skrev da observasjonene ned i etterkant av hendelsene. Observasjonene ble nedskrevet for hånd, og har senere blitt transkribert over på data og anonymisert fullstendig.

3.2.1 Utvalg

Gjennom ulike kontakter har vi fått tilgang til de to barnehagene vi har gjennomført innsamling av data i. I forhold til problemstillingen og anonymitetshensyn ser vi det mest relevant å kun si noe om størrelsen på barnegruppa. Størrelsen på begge barnegruppene er mindre enn 20, med mindre enn fem voksne i hver av dem. I løpet av observasjonsperioden var det to jentegrupper som utpekte seg gjennom at dynamikken var preget av komplekse samspill og utestengelse. Den ene gruppen bestod av tre jenter, mens den andre inneholdt fem jenter. Det er disse fokusbarna vi valgte å følge og observere, både i ute og innesituasjoner i løpet av barnehagedagen.

3.3 Bearbeiding av analyse

I forkant av analyseprosessen utarbeidet vi et teoretisk grunnlag og en problemstilling. Disse dannet grunnlaget for å kunne gjøre et utvalg av våre observasjoner. Vi har sett på hvordan teorien gjenspeiles i funnene, og det er dette som har lagt føringer for hvordan vi har valgt å analysere disse. På den ene siden, ser vi at denne fremgangsmåten har vært hensiktsmessig og

hjulpet oss i besvarelsen av vår problemstilling. På den andre siden ser vi at dette kan ha medført at det er ting vi ikke har sett, da vi på forhånd har valgt ut fokusområde og teori. Valg av teorigrunnlag har derfor avgjørende betydning for hva vi faktisk ser, og hvordan vi velger å analysere funnene (Postholm, 2010). Vi vil presisere at vi ikke ønsker å tegne et entydig bilde av barns samhandlinger. Vårt fokus har vært å se på de komplekse prosessene som er med å påvirke og prege barnefellesskapet og relasjonene i barnegruppen.

For å kunne forstå mobbing som et gruppefenomen må man se på samspillet og det som skjer i barnegruppen. For å gjøre et utvalg til analysen fokuserte vi på observasjoner som tydeligst fremstilte de komplekse samspillene. Vi så også på hvilke strategier som var gjennomgående i ekskluderingen av barn fra fellesskapet. Feltarbeidet ga oss et stort utvalg av observasjoner å velge i. Gjennom vurdering av hvilke observasjoner som gjorde seg mest gjeldende i besvarelsen av vår problemstilling, satt vi til slutt igjen med fjorten observasjoner som vi brukte i analysedelen. Det er enkelte observasjoner vi har analysert mer detaljert enn andre. De resterende har derfor fungert som supplerende og underbyggende (Postholm, 2010). Med hensyn til oppgavens omfang er det observasjoner vi har valgt å utelate. Vi ønsker å påpeke at flere av observasjonene i analysen ikke kun er enkelthendelser, men gjennomgående, noe som er med å forsterke det helhetlige bilde av systematisk utestengning og posisjoner i gruppen. På denne måten dannet våre funn grunnlag for drøftingskapitlet.

3.3 Undersøkelsens troverdighet

Som innsamlingsmetode har vi som tidligere nevnt benyttet oss av kvalitativ observasjon. Når en innhenter data er det viktig å foreta en kvalitetsvurdering av undersøkelsens funn og resultater (Postholm, 2010). Vi vil i det følgende presentere undersøkelsens validitet og reliabilitet og se på mulige feilkilder knyttet til metodeformen.

3.3.1 Validitet, reliabilitet og feilkilder

Validitet handler først og fremst om gyldighet, og i vårt tilfelle om observasjonene er relevante for å kunne belyse problemstillingen (Dalland, 2012). Gjennom bruk av observasjon som en kvalitativ metode var hensikten å få en dypere innsikt i barnas lek, relasjoner og å undersøke de ulike strategiene barna tok i bruk ved utestengelse. Gjennom deltakende observasjon og tilstedeværelse kunne vi på den måten fokusere på barneperspektivet og det som foregikk mellom barna. Her la vi særlig vekt på relasjoner, følelser og samspill. Vi erfarte effekten av deltakende observasjon som ga oss en helhetsforståelse, og vi kunne

underbygge og validere observasjonene i etterkant gjennom samtaler med de ulike barna. Observasjonsguiden fungerte som god støtte til å holde oss til problemstillingen. Gjennom samarbeid og veiledning fra personalet fikk vi også gode råd og tips til hvilke barnegrupper det var hensiktsmessig å observere. Postholm (2010) nevner at som observatør er det viktig å evaluere vår subjektivitet. Vi vil presisere at vi har valgt ut observasjoner som skiller seg ut og som treffer vår problemstilling. Observasjonene er faktiske og reelle, og vi mener vi har skaffet oss et helhetlig bilde av de ulike situasjonene. Vi ser likevel at vår subjektivitet som forskere, der vi selv har valgt fokus for observasjonene, vil være med å prege våre tolkninger, ut fra vårt selvvalgte teoretiske perspektiv. På denne måten kan forskningens validitet svekkes, da vi har valgt ut data på bakgrunn av våre egne forestillinger og teoretiske grunnlag (Postholm, 2010). Til tross for dette er det vi som forskere som sitter på førstehåndserfaringene av de ulike observasjonene. Det kommer stadig ny forskning og litteratur om mobbing i barnehagen, noe vi har støttet våre funn opp mot. Vi ser derimot at det fremdeles er manglende litteratur og forskning på området, noe som kan være med å svekke oppgavens validitet.

Reliabilitet kan beskrives som pålitelighet, og omfatter i hvilken grad det er mulig for andre forskere, i en senere anledning gjennom samme metode å oppnå tilsvarende resultat. Her er det vesentlig å se på måten innsamlingen er utført på. Det vil her være viktig å presisere at vår innsamling er preget av kvalitativ observasjonsmetode, i en mellommenneskelig prosess. Det vil si at nøyaktig samme observasjon ikke skjer igjen, da barn er i stadig utvikling og forskning på mennesker aldri vil være identisk (Dalland, 2012). Likevel vil liknende situasjoner oppstå og det vil være konteksten og fortolkningen som blir gjeldende. Den deltakende observasjonen er en deskriptiv beskrivelse som vi i etterkant tolket og reflekterte rundt. Det er viktig å være seg bevisst å skille mellom den faktiske observasjonen og analyse og tolkninger. Det er vesentlig å presisere at en tolkning alltid vil være subjektiv, og vi opplever og sanser forskjellig. Vår kunnskap, holdninger og erfaringer vil være med å påvirke vår oppfatning og tolkning av de ulike observasjonene. Videre er det viktig at informasjonen behandles på en nøyaktig måte (Postholm, 2011). Gjennom deltakende observasjon ble observasjonen nedskrevet i etterkant, noe som kan ha ført til at relevante opplysninger gikk tapt, og reliabiliteten kan derfor ha blitt redusert. Dersom vi selv ikke var deltakere i observasjonen benyttet vi oss av løpende protokoll. Gjennom denne observasjonsmetoden kunne vi få flere opplysninger nedskrevet på papiret. Likevel kan også her nødvendige funn

ha gått tapt, blitt oversett i prosessen, da det kan være vanskelig å både observere situasjoner, samtidig som vi skrev.

3.4 Forskningsetikk

Etikk og moral er to verdier som henger tett sammen. Begrepene handler først og fremst om ulike handlingsalternativ og om disse blir evaluert som rett eller galt, gode eller dårlige.

Gjennom en forskningsprosess vil det være svært viktig å sette seg inn i retningslinjer for på best mulig måte bevare etikken. En viktig oppgave i denne forskningsprosessen har vært å ivareta personvernet til barna vi har observert, og sikre en troverdighet rundt forskningsresultatene vi har lagt frem (Dalland, 2012).

Som forskere har vi gått inn og observert hendelser som kan bli forstått som problematiske. Vi er pålagt et etisk ansvar overfor deltakerne i vårt prosjekt. Den nasjonale forskningsetiske komité (NESH, 2016) presiserer følgende:

“I forskningsetikken innebærer det at enkeltindivider har interesser og integritet, som ikke kan settes til side i forskningen for å oppnå økt innsikt (...). Forskningen skal verne om personlig integritet (...) beskytte mot skade og urimelige belastninger. (...). Forskeren må derfor vise respekt for menneskeverdet i valg av tema, overfor dem som deltar i forskningen, og når forskningsresultatene blir formidlet og publisert.” (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, 2016, s. 12)

I de tilfeller der vi selv har opplevd at hendelser har gått for langt, der barn har blitt utsatt for urimelige belastninger eller krenkelser, har vi med hensyn til barnets beste og beskyttelse av barnet, tredd ut av forskerrollen og sagt ifra. Vår metode har gått ut på å observere barn, og videre analysere og tolke funnene. I samråd med veileder og Norsk senter for forskningsdata, heretter omtalt som NSD, bestemte vi oss for å sende inn et meldeskjema slik at NSD kunne foreta en prosjektvurdering. Vi har registrert all informasjonsdata anonymt og har ikke behandlet personopplysninger elektronisk eller opprettet noen personregister med sensitive opplysninger. På bakgrunn av dette så NSD på prosjektet som ikke meldepliktig etter personopplysningsloven (se vedlegg 3). Observasjonene er anonymisert og deltakerne er tildelt fiktive navn. Opplysninger kan ikke på noen vis identifiseres til enkeltpersoner i datamaterialer verken gjennom personentydige kjennetegn, kombinasjon av bakgrunnsvariabler eller via koding/koblingsnøkkel (Personopplysningsloven, 2000).

Datainnsamlingen er utført i tråd med regler for taushetsplikt og forskningsetiske retningslinjer (NESH, 2016). De foresatte fikk utdelt et skriftlig forespørselsbrev der vi ba om tillatelse til å observere deres barn. Det ble informert om prosjektets formål, hva deltakelse i studien innebar og om hva som ville skje med informasjonen og observasjonene (se vedlegg 3). Vi presiserte at det var frivillig deltakelse, der de foresatte hadde mulighet til å reservere sine barn mot å bli observert. Videre påpekte vi at de når som helst kunne trekke sitt samtykke. Vi har fått de samtykkeerklæringene som har vært nødvendig for å kunne gjennomføre studien. Av de utleverte samtykkeerklæringene var det kun ett barn som ble reservert mot å bli observert, noe vi har tatt hensyn til. Alle personopplysninger er blitt behandlet konfidensielt. Observasjonene som ble nedskrevet under besøkene er i etterkant blitt makulert (NESH, 2016). NESH (2016) påpeker at det kan være vanskelig å innhente samtykke fra barn, da samtykke blir gitt av foresatte på vegne av barnet. Videre poengterer de at det er avgjørende å handle på måter som ivaretar barnets integritet. Vi valgte derfor, før vi startet å observere og informere barna om at vi skulle være tilstede for å se hvordan de lekte og hadde det i barnehagen.

4.0 Analyse og presentasjon av funn

Gjennom vårt feltarbeid har vi observert at gruppedynamikken bar preg av en kamp om makt og posisjoner, rollefordelinger, normer, regler og ulike ekskluderingsstrategier. Vårt utvalg av observasjoner er gjort på bakgrunn av det vi så på som mest relevant og fremtredende for å kunne besvare problemstillingen:

Hvordan kan vi forstå mobbing som et gruppefenomen i barnehagen – hvilke strategier tar barn i bruk for å ekskludere hverandre fra fellesskapet?

Vi har valgt å dele analysekapittelet inn i to deler, der vi først presenterer gruppedynamikken, for så å gå inn på ekskluderingsstrategier. Observasjonene er gjennomført i to ulike barnehager, der fokusbarna i hovedsak har vært to jentegrupper i aldersgruppen fire til fem år, og der et av barna i en av gruppene er yngre. Vi vil i det følgende presentere og gjøre en tolkning og analyse av våre funn. Vi ønsker å presisere at funnene vi legger frem er våre tolkninger av situasjonene.

4.1 Gruppedynamikk – forhandling om posisjoner

Interaksjon mellom barn i et fellesskap preges av grupperelasjoner, miljø og kontekst. Disse utvikles og skjer i gjensidig påvirkning til hverandre og spiller inn på gruppedynamikken. Gjennom observasjoner i de to barnehagene fant vi at gruppedynamikken bar preg av en stadig kamp om makt og posisjoner i barnegruppen, som kunne resultere i ekskludering fra fellesskapet. Vi observert ved gjentatte anledninger at barna ønsket å inneha roller som ga dem makt og rom til å lede og bestemme. Vi ser at dette kan gi muligheten til å sikre og trygge egne posisjoner i gruppen. I følgende eksempel ser vi at et barn forsøker å forhandle seg til en rolle vi forstår som attraktiv:

Barnegruppen er ute etter lunsj. Silje oppsøker Marte og Julie som allerede er i gang med en lek og spør om hun kan få være med. Marte og Julie ser på hverandre uten å gi Silje et svar. Hun henvender seg til Marte og spør igjen “Kan jeg få være med?”. Hun får innpass i leken av Marte og spør videre om å få være prins. Julie avslår forslaget og forteller at det ikke finnes noen prins i leken. I samme øyeblikk svarer Marte at hun får lov. Silje skyter raskt inn “Da bestemmer jeg!”. Igjen protesterer Julie “Nei!”. Silje svarer “Jo, det gjør jeg!”. Julie hvisker noe til Marte før de snur ryggen til, og forlater Silje.

Som vi ser i eksempelet over, tar det ikke lang tid fra Silje har fått tillatelse til å være med i leken til hun selv forsøker å tildele seg en rolle. Det kan late til at Julie raskt avslår dette forslaget fordi hennes egen rolle og posisjon blir truet (Helgesen, 2014b). Det kan virke som å inneha rollen som prins blir ansett som en rolle med autoritet og makt. Dette er noe hun selv også setter ord på ved å si “Da bestemmer jeg!” Denne uttalelsen forsterker det vi anser som Silje sin intensjon ved å velge rollen som prins. Gjennom Siljes ønske om å bestemme, trues Julies posisjon i gruppa. Vi tolker at denne trusselen blir såpass stor at utfallet ender i ekskludering av Silje.

I samme barnegruppe har vi også ved en annen anledning observert at et barn har tildelt seg selv en rolle som innehar makt. I en allerede igangsatt lek mellom Marte og Sigrid, som henholdsvis lillesøster og mamma, brøt Julie inn og ga seg selv rollen som storesøster. Hun presiserte gjennomgående i leken at det var storesøster som bestemte. Det tok ikke lang tid før Marte og Sigrid taust forlot leken, og Julie ble sittende alene. Vi tolker at jentene gjør en slags motmakt, der de ikke er villig til å la seg styre av Julie. En mulig forklaring på at jentene ekskluderer Julie kan være hennes behov for og utøvelse av makt, som truer lekens indre orden (Helgesen, 2014b). Vi ser at denne maktkampen har stor innvirkning på gruppedynamikken og preger relasjonene, samspeillet og utfallet av leken.

Vi har nå sett på hvordan barna forhandler seg fram til roller som innebærer at de kan bestemme og lede i fellesskapet. Disse rollefordelingene kan føre til en hierarkisk fordeling av posisjoner og makt i gruppen (Helgesen, 2014b). En barnegruppe har dannet det de kaller for en “klubb” som illustrerer nettopp dette:

Julie kommer bort til en av de voksne med et ark hun og Silje har skrevet på. Hun spør om den voksne kan lese hva som står skrevet. Den voksne kikker på arket en liten stund før hun svarer at hun ikke vet. Den voksne spør om de kan fortelle henne hva som står der. Julie ser på arket og svarer “Det står de som er med i klubben”. Den voksne spør hva klubben går ut på. Julie svarer “Det er en hemmelighet. Det er jeg og Silje som har den. Silje er bare med, jeg er sjef, så jeg bestemmer”. Silje legger til “Ja, jeg hjelper og Julie bestemmer”.

Her ser vi at Julie tydelig hevder seg selv og sin posisjon. Hun bekrefter Silje som medlem av klubben, men fastslår sin rolle som sjef. Julie poengterer at det er sjefene som bestemmer og

vi tolker dette som at Julie er ute etter en sterk rolle. Silje bekrefter rollefordelingen og bemerker sin posisjon og rolle som hjelper. Dette tyder på at hun aksepterer en rolle med mindre offisiell status og besitter derfor en lavere posisjon enn Julie.

Klubben trekkes inn i flere situasjoner som er med på å underbygge hierarkiet som er blitt etablert i klubben. En annen observasjon vi har gjort oss, utspilte seg da Julie, Silje og Marte oppholdt seg i garderoben. Julie informerte Marte om klubben som hun og Silje hadde. Videre spurte hun Marte om hun var medlem i klubben. Marte svarte ja, men fikk beskjed om at hun ikke var en del av klubben og kunne derfor ikke være med. Dette eksempelet illustrerer hvordan Julie markerer sin posisjon gjennom først å opplyse Marte om klubben, for deretter å avvise henne. Dette er med å fremheve Julies selvutnevnte makt der hun har mulighet til å bestemme hvem som skal få lov til å være en del av klubben og ikke. Dette gir et tydelig bilde av maktfordelingen som utspiller seg (Helgesen, 2014b).

Denne “Klubben” var ofte et tema i barnegruppen. Medlemmene og makten ble stadig utskiftet avhengig av hvem som var tilstede. Dette kan gjenspeiles i en observasjon der Silje, Marte og Petter var samlet og hadde tegnet en tegning med alles navn på. Marte forlot rommet og med det samme henvendte Silje seg til Petter som holdt tegningen. Han fikk beskjed om å krysse ut Marte sitt navn. Han spurte hvorfor og fikk beskjed om at det var fordi hun ikke var medlem av klubben. Han gjorde som han fikk beskjed om og krysset Marte ut. En mulig forklaring på Siljes utøvelse av makt i denne situasjonen kan være at Julie, som tidligere hadde utnevnt seg selv som sjef ikke var tilstede. Julies fravær omrokker dermed makten og gir Silje mulighet til å posisjonere seg som leder og utøve makt (Helgesen, 2014b). Vi kan her forstå klubben som en dannelse av et vi-fellesskap, da medlemmene ser ut til å være midlertidige og fellesskapet kan når som helst brytes opp og medlemmene skiftes ut (Nilsen, 2015).

I den andre barnehagen vi observerte i så vi òg tendenser til tydelig sterke rollefordelinger i barnegruppen. I denne barnehagen møtte vi på en jentegruppe bestående av Turid, Kine, Hilde og Tone som tilbrakte mye tid sammen. I løpet av observasjonsperioden opplevde vi Turid som en jente som tydelig utpekte seg som en person med mulighet til å utøve makt. Ada på sin side er yngre enn de andre jentene. Hun oppsøkte stadig jentegruppen, men opplevde gang på gang å ikke få innpass:

Ada leker sammen med resten av jentegruppen. Hun henvender seg til Turid og sier “Vi er bestevenner”. Turid svarer “Nei, jeg vil bare være bestevenn med Kine, Hilde og Tone”. Ada svarer “Men alle må være venner, det sier de voksne”. Da svarer Turid “Vi må være venner med alle, men vi må ikke være bestevenn”.

Turid avslår Adas uttalelse, i tillegg til at hun gjør rede for hvem som faktisk er hennes “bestevenner”. Ut fra dette tolker vi det som at Turid sitter på makten til å kunne definere hvem som har innpass i kategorien “bestevenn” og ikke. Hun utøver denne makten gjennom å ekskludere Ada ut fra dette “bestevenn-fellesskapet”. Ut fra denne observasjonen kan vi forstå det som at Turid fortolker de voksnes regler om at ”alle skal være venner”. Hun oppretter dermed en egen kategori der hun fortolker de voksnes ”venner” og omdanner disse til ”bestevenner” der hun selv kan kontrollere egne venner gjennom sekundære tilpasninger (Löfdahl, 2014). Vi kan også forstå jentenes dannelse av klubben som en fortolkning av det helhetlige barnefellesskapet. Vi tolker at jentene gjør sekundære tilpasninger, der de danner sitt helt egne fellesskap innad i den allerede etablerte barnegruppen. Både bestevenn-fellesskapet og klubben kan være med å illustrere barns agens og deres trang til å kontrollere egne liv og omgivelser (Löfdahl, 2014). Vi kan også knytte dette til Nilsens (2015) beskrivelse av vi-fellesskap, da dette ser ut til å være midlertidige opprettede fellesskap som kan brytes opp.

4.2 Strategier for ekskludering

Vi har til nå i kapittelet sett på hvordan dynamikken i gruppen preges av kamp om posisjonering og utøvelse av makt. Vi kan se en sammenheng mellom denne maktkampen og det at barn blir ekskludert fra fellesskapet. Ut fra observasjonene har vi funnet at barn tar i bruk ulike strategier innenfor det som betegnes som relasjonell mobbing, og som utspiller seg gjennom sosial ekskludering (Helgesen, 2014a). Vi ønsker å påpeke at vi ikke betegner alle observerte hendelser som mobbing, og vil derfor videre i kapittelet omtale strategiene barna tar i bruk, som sosial ekskludering fremfor mobbing. Noen tilfeller utspiller seg som enkelthendelser men kan likevel oppleves som vondt, krenkende og sette spor. Vi må derfor se disse hendelsene i et helhetlig perspektiv og i sammenheng med de pågående prosessene og ta dette i betraktning for å kunne omtale ekskluderingen som mobbing (Lund, 2015; Kunnskapsdepartementet, 2017).

For å illustrere hvilke strategier barna har tatt i bruk har vi valgt å dele ekskluderingsstrategiene inn i kategoriene: ignorering, krypterte utsagn og krenkende uttalelser, da disse har merket seg som fremtredende funn i våre observasjoner.

4.2.1 Ignorering

Ignorering er en utestengelsesstrategi som barn effektivt kan bruke for å ekskludere andre fra fellesskapet (Helgesen, 2014a). I følgende eksempel ser vi Marte som gjentatte ganger søker kontakt med Julie og Silje:

Det er utetid og Julie og Silje leker sammen. Marte kommer bort til jentene og spør “Kan jeg få være med?” Det blir stille og ingen av jentene svarer. Hun stiller samme spørsmål igjen. Jentene snur seg og svarer “Vi leker ingenting”. Jentene snur ryggen til og fortsetter leken. Marte blir stående å se på jentene leke en kort stund før hun igjen spør “Kan jeg få være med?” Silje ser bort på Julie og sier “Kom, vi går!”. Silje begynner å gå og Julie følger etter. Marte løper etter og utbryter “Jeg må være med!”.

Vi tolker situasjonen over som at Silje og Julie ignorerer Marte fordi de ikke ønsker å ha henne med i leken. Dette gjør de ved å ikke svare på forespørselen hennes om å få være med. I tillegg gir de uttrykk for at de “ leker ingenting”, noe som er med å forsterke vår tolkning av situasjonen. Det er tydelig at jentene faktisk er i et samspill og leker sammen. Jentenes gjentatte ignorering av forespørselen tydeliggjør utestengelsen og gjør den vanskelig å misforstå (Helgesen, 2014a). Marte er i mindretall, noe som kan være med å forsterke opplevelsen av å ikke få ta del i jentenes lek.

En annen observasjon som i likhet med den forrige illustrerer ignorering var da Tone og Ada var sammen og Ada gjentatte ganger forsøkte å oppnå kontakt, men ble møtt med taushet. Situasjonen resulterte i at Ada utbrøt “Du må svare”. Vi tolker Ada sin kommentar som en understreking av barnets forståelse av situasjonen. Gjennom å be om et svar, forstår vi det som at Ada er klar over at hun er blitt hørt, men bevisst ignorert av Tone. Dette var ikke den eneste gangen Ada ble ignorert av de andre barna i fellesskapet. Ved et annet tilfelle var en jentegjeng i gang med å velge ut hvem som skulle tildeles en rolle i leken, gjennom å bruke en elleregule. Turid styrte ellingen og resten av jentene stod på rekke foran henne. Alle var inkludert i ellingen, bortsett fra Ada som ble hoppet over hver runde.

Fellestrekkene ved de nevnte observasjonene er at enkeltbarn blir utsatt for tydelig og konsekvent ignorering. Dette kan gi en fornemmelse av å ikke bli sett og hørt, og kan oppleves som vondt og ekskluderende for barna (Helgesen, 2014a; Lund, 2015).

4.2.2 Krypterte utsagn

Krypterte utsagn er en utestengelsesstrategi som foregår gjennom skjulte handlinger der barna kamuflerer ekskluderingen (Helgesen, 2014a). Denne kamufleringen kan som vi forstår, foregå på ulike måter. Vi har sett at den kan skje gjennom direkte avslag og bortvisning, og gjennom tildeling av passive roller i leken. Vi vil først ta for oss funn som illustrerer hvordan barna gjennom direkte avslag eller bortvisning stenger andre utenfor fellesskapet:

En barnegruppe sitter i sandkassen og leker. Olav kommer bort til barna og spør om han kan få lov til å være med. Morten snur seg mot Olav og svarer “Men du har ingen spade.” Olav ser seg rundt i sandkassen før han går og henter en rød spade som ligger like ved. “Se, jeg har en spade! Kan jeg være med å bygge?”. “Men den er rød. Det er bare de med grønn spade som får være med på leken” svarer Morten og snur ryggen til.

Eksempelet over beskriver en måte å ekskludere et annet barn ut av fellesskapet på gjennom krypterte utsagn. Olav spør først om å få være med, mens Morten på sin side, ikke direkte avviser Olav sin forespørsel. Han skylder heller på at han mangler en spade, noe vi tolker han finner på som et kriterium og en nødvendighet for å kunne delta i leken. Olav løser raskt dette problemet og finner en spade. Igjen prøver han å få innpass, men denne gangen skylder Morten på feil farge. Vi tolker denne hendelsen som et kryptert utsagn, da Morten ikke direkte sier at Olav ikke får være med, men pakker inn avslaget og heller skylder på spaden og ikke Olav som person (Helgesen, 2014a). Vi ser også at Morten benytter seg av en tredje form for tilpasning ved å skape nye regler og kriterier underveis for å kunne ta del i leken (Löfdahl, 2007).

Vi har funnet at barnas utsagn til dels kan bære preg av kamuflering og kryptering der de blant annet har uttalt “Vi må være venner med alle, men vi må ikke være bestevenn”. I den tidligere nevnte observasjonen tilknyttet bestevenn-fellesskapet gir Turid tydelig uttrykk for hvem som er hennes bestevenner og avslår at Ada er hennes bestevenninne. Dette tolker vi som en kamuflasje av utestengningen, som kan oppleves som ekskluderende for Ada som

“bare” er en venn, men ikke en bestevenn. En annen uttalelse som illustrerer kamuflering er “nei, den som ikke er med i klubben, kan ikke være med”. Her opplever vi at barnet kamuflerer utestengelsen ved å bruke medlemskap i klubben som et kriterium for å kunne delta i leken fremfor å direkte si at personen er uønsket (Helgesen, 2014a). Vi har observert at barna ekskluderer gjennom å legge skylden på at enkelte barn ikke oppfyller de kriteriene som er satt for å kunne være med i leken grunnet “bestevenn-fellesskapet”, “klubben” eller besittelse av “feil spade”. Felles for disse hendelsene er at de resulterer i at enkeltbarn blir utestengt fra fellesskapet gjennom avslag eller bortvisning. Disse hendelse kan oppleves som ekskluderende og krenkende for det enkelte barnet som blir holdt utenfor (Helgesen, 2014a; Lund, 2015).

Vi har også sett situasjoner der et spesifikt barn får ta del i leken, men er blitt tildelt roller som vi anser som passive. Ada ble gjennom observasjonsperioden blant annet tildelt roller som vaktmester, en person som blir sendt bort for å lete etter en skatt og nabo. Dette er roller hun selv ga uttrykk for, til både barna og de voksne at hun ikke ønsket å ha. At hun gir uttrykk for dette tolker vi som at hun er innforstått med at disse rollene er lite attraktive og har lite å bidra med i leken, noe som gjør rollen passiv. I observasjonen der hun ble tildelt naborollen hadde jentegruppen laget en avgrenset hytte som de oppholdt seg i. Ada satt på utsiden og fikk ikke komme inn til de andre. Jentene begrunnet dette med at det var fordi hun var nabo. Det fremkommer for oss som at tildeling av disse passive rollene er en måte å skjule utestengelsen på ved at de gir barnet innpass, men avgrenser og pasifiserer deres handlingsmuligheter i leken. Igjen kan vi forstå dette som sekundære tilpasninger og en tredje form for tilpasning (Löfdahl, 2007, 2014). Felles for det vi innenfor krypterte utsagn har omtalt som direkte avslag og tildeling av passive roller, er at barna enten gjennom ord eller handlinger skjuler ekskluderingen. Uavhengig om barna blir direkte avvist eller får lov å delta gjennom passive roller, forstår vi det som at begge disse formene kan gi en opplevelse av utestengelse fra fellesskapet.

4.2.3 Krenkende uttalelser

Krenkende uttalelser er en utestengelsesstrategi der barn blir utsatt for kommentarer, som for barna kan oppleves som ubehagelig eller sårende (Helgesen, 2014a). Observasjoner som illustrerer dette er uttalelser som “Og til og med, er ikke du noe på denne leken”, “Lukk døren, hun kommer” og “Hysj, vi vil ikke høre deg prate”. Følgende eksempel illustrerer barns bruk av krenkende uttalelser:

Det er utetid og Kine, Hilde og Turid er samlet inne i et lekehus. Tone og Ada leker sammen på utsiden før Tone forlater Ada og går til inngangen av lekehuset. Hun ber de andre jentene slippe henne inn, noe hun får. Ada kommer gående etter. Da utbryter Turid ”Fort, lukk døren. Ada skal ikke inn!” Tone sier ”Lukk døren, hun kommer!” Jentene skriker og hylar hysterisk inne i huset mens de jobber med å få lukket døren. Ada står på utsiden og sier ”Jeg vil inn”. Turid svarer Ada ”Nei, det er for skummelt”. Ada begynner å gråte mens hun sier ”Slipp meg inn”.

Opplevelsen av krenkende uttalelser vil være subjektiv og må ses i sammenheng med konteksten. Likevel kan de overnevnte uttalelsene, som alle var rettet mot Ada, i stor grad oppleves som ekskluderende og aktivisere en mindreverdighetsfølelse som medlem i barnegruppen. Det at flere jenter sammen er med om ekskluderingen kan virke forsterkende. Ada er tydelig preget av utestengelsen og reagerer med gråt, noe som tyder på at hun opplever situasjonen som sårende, vond og krenkende (Christoffersen 2014; Helgesen, 2014a; Helgesen, 2014b).

Våre resultater har gitt en indikasjon på komplekse gruppedynamikker der strategiene oppstår som et resultat av samspillet barna i mellom, som preges av kamp om makt og posisjonering. Vi vil videre drøfte våre funn i neste kapittel.

5.0 Drøfting

Gjennom prosjektet har vårt mål vært å undersøke mobbing som gruppefenomen i barnehagen, og videre se på hvilke strategier barna har benyttet seg av for å ekskludere andre fra fellesskapet. Vi vil i dette kapittelet drøfte og knytte våre funn og resultater opp mot belyst teori, tidligere forskning og prosjektets problemstilling.

Man møter i alle barnehager et barnefellesskap preget av vennsksapsrelasjoner og vifellesskap. Barna ønsker og søker vennskap og deltar i sosiale samspill med hverandre (Greve, 2015; Nilsen, 2015). De skaper og utvikler sine egne kulturer, normer og regler innad i barnekulturen gjennom samhandling og interaksjon med hverandre (Löfdahl, 2007). Både den gjeldende og den kommende rammeplanen (2011, 2017) poengterer at barnehagene skal arbeide for at barna utvikler positive vennsksapsrelasjoner og samspillsmønstre. Videre påpeker de at det er viktig å forebygge mobbing, utestengelse og krenkelser. Vi har i løpet av vår forskningsperiode gjort observasjoner i to ulike barnehager. Vi har møtt ulike barnegrupper og erfart at hvert fellesskap er unikt og forskjellig på hver sin måte. En ideell forestilling om dette fellesskapet er at det er preget av vennsksapsrelasjoner, og at alle barn tar del i dette fellesskapet (Greve, 2015). I likhet med Löfdahl (2007), Schott, (2009) og Søndergaard (2012) som poengterer at det ikke alltid ser ut til at disse samspillsmønstrene utvikler seg i positiv retning, og barn blir ekskludert ut av fellesskapet, underbygger også våre funn at denne ideelle forestillingen ikke alltid ser ut til å være tilfellet.

Schott (2009) poengterer at for å forstå mobbing som et gruppefenomen må de sosiale interaksjonene i fellesskapet og gruppedynamikken tas i betraktning. Vi har funn som illustrer at fellesskapet er preget av en kamp om makt og posisjoner i gruppen, der barna har tatt i bruk ulike strategier for utestengelse. Et merkbart og gjennomgående funn har vært at flertallet av våre observasjoner har resultert i at barn blir ekskludert fra fellesskapet. På bakgrunn av funnene ser vi en sammenheng der strategiene for utestengelse oppstår som følge av dynamikken, noe som tyder på en kompleksitet i gruppeprosessene. Vi har sett at posisjonering og maktkamp er faktorer som i stor grad påvirker gruppedynamikken. Den bærer preg av tendenser til en hierarkisk inndeling med tydelige rollefordelinger og posisjoner. Disse fordelingene kan gi barna muligheter eller begrensninger til å utøve makt (Helgesen, 2014b). Dette kommer frem gjennom observasjoner der barn har tildelt seg roller som storesøster, prins eller sjef eller blitt tildelt roller som nabo eller vaktmester. I tilknytning

til den såkalte “klubben” har vi sett at rollen der jentene kan råde over “klubben” fremstår som en attraktiv rolle som fremmer en gunstig posisjon. Disse posisjonene er ikke nødvendigvis fastsatt, men situasjonsavhengige. Dette kommer blant annet frem i “klubbobservasjonen” da Silje overtar Julie sin rolle som sjef. Gjennom å sikre seg en slik posisjon i gruppen besitter de muligens større makt til å kontrollere samspillet og hvem som får delta og ikke, samtidig som de trygger og sikrer egen posisjon (Helgesen, 2014b). Löfdahl (2007) omtaler overnevnte prosesser som en naturlig del av barnehagehverdagen og barns atferd og utprøving, der de påvirker egen situasjon gjennom sin agens. Likevel kan vi se at stadig utprøving og trang til bekreftelse av sin posisjon kan få negative utfall.

I enkelte tilfeller som i leken med mamma, lillesøster og storesøster kan det tyde på at Sigrid og Marte opplevde at Julie overskred sin bruk av makt. De valgte å ikke la seg definere, og videre forlate leken som en slags motmakt, som resulterte i at Julie ble utestengt (Helgesen, 2014b). Vi ser at Julie har en sterk agens, men på den andre siden kan hun selv klare å ødelegge for sin egen posisjon. Det handler om en læringsprosess, der barnet gjennom forhandling og utprøving erfarer at dersom man bestemmer for mye, kan det resultere i at de andre trekker seg bort og ikke ønsker å ta del i deres samspill (Löfdahl, 2007). Slik vi belyste i analysekapittelet resulterte Silje sin tildeling av rollen som prins, i Julie og Marte sin lek, med at hun selv ble utestengt da Julie sin posisjon i leken så ut til å bli truet. Søndergaard (2012) presiserer at barn nødvendigvis ikke ekskluderer for å gjøre andre vondt. Som gruppe preges de av kampen om størst makt for å kunne påvirke og trygge egen posisjon. Vi har sett at barn tar i bruk strategier for utestengelse i de situasjonene de selv føler sin egen plass er truet, grunnet sosial usikkerhet tilknyttet gruppedynamikken. Vi støtter våre funn til det Søndergaard (2012) beskriver som sosial eksklusjonsangst, som omhandler utestengelse på bakgrunn av redsel for å miste tilhørigheten til fellesskapet.

Schott (2009) påpeker en kompleksitet i barns samspill som ligger til grunn for forståelsen av mobbing som et gruppefenomen. Vi har sett at maktkampen har en tendens til å resultere i at barn systematisk opplever å bli utestengt fra fellesskapet eller leken. Barnegruppene har tatt i bruk strategier som ignorering, krypterte utsagn og krenkende uttalelser. Vi forstår barnas utestengelsesstrategier som et resultat av gruppedynamikken som er etablert i fellesskapet. Barna skaper og utvikler sine egne kulturer, normer og regler innad i barnekulturen gjennom samhandling og interaksjon med hverandre. Barn er sosiale aktører i egne liv med agens til å utøve makt over fellesskapet og egen tilværelse. Dette er en naturlig del av barns hverdag, da

alle individer har et grunnleggende behov for å styre sitt eget liv (Löfdahl, 2007). Funn som illustrerer dette er dannelsen av den såkalte “klubben” og “bestevenn-fellesskapet”. Vi har her sett at barna danner sitt eget fellesskap på egne premisser med egne kriterier for innpass, og der de selv besitter den ønskede makten og kontrollen. Vi ser tydelige koblinger til våre funn og det Löfdahl (2007, 2014) betegner som fortolkende reproduksjon, sekundære tilpasninger og tredje form for tilpasning. Gjennom egne regler innenfor sitt eget fellesskap, kan det være enklere å skjule utestengningen og vanskeligere for de voksne og fange opp det som faktisk skjer. Våre funn illustrerer hvordan barna blant annet endrer regler og skylder på feil farge på spaden gjennom en tredje form for tilpasning. Videre har vi sett hvordan de benytter seg av sekundære tilpasninger, der de tildeler passive roller som nabo eller vaktmester, slik at det tilsynelatende ser ut til at de inkluderer barna i deres samspill. Opprettelse av grupperinger og maktkonstellasjoner vil vi kjenne igjen og møte på i alle barnegrupper. Dette kan ses i relasjon med barns normale utprøving (Löfdahl & Hägglund, 2006). Schott (2009) og Søndergaard (2012) påpeker at det er når slike dynamikker havner på avveie og etablerer seg asymmetrisk over tid, og samme barn blir utsatt for systematisk ekskludering, vi kan definere dette som mobbing.

Gruppedynamikken i de ulike barnegruppene har utspilt seg noe forskjellig. Bruk av strategier for utestengelse kan, som vi i den ene barnehagen har sett bære preg av en maktkamp der utestengingen tilsynelatende så ut til å rullere. I den andre barnehagen derimot, var utestengningen rettet mer mot ett enkelt barn. Søndergaard (2012) presiserer barns grunnleggende behov for å tilhøre et fellesskap. Videre nevner hun at det er når den sosiale eksklusjonsangsten overgår til avsky mot enkeltbarn, og barn opplever å systematisk bli utestengt fra dette fellesskapet, at man kan kalle det for mobbing. Lund (2015) underbygger også det grunnleggende behovet for tilhørighet og at eksklusjon fra fellesskapet kan betegnes og oppleves som mobbing. Vi vil på bakgrunn av Søndergaard (2012) og Lund (2015) sine forklaringer, hevde at Ada ble utsatt for mobbing. Funnene tydet på et fastlåst mønster i gruppen der utestengelsen systematisk og gjentagende var rettet mot Ada over en viss periode. Det var ofte flertallet av jentene mot Ada, der de tok i bruk ignorering, krypterte utsagn i form av tildeling av passive roller og krenkende uttalelser for å holde henne utenfor fellesskapet. Denne typen strategier hindret Ada sin mulighet til å ta del i fellesskapet, uavhengig av hennes ønske om innpass og hvor hardt hun prøvde (Helgesen, 2014b; Christoffersen, 2014). Vi ønsker å påpeke at personalet i barnehagen til Ada jobbet konsekvent med forebygging av mobbing og var klar over utfordringene knyttet til jentenes gruppedynamikk. Lund (2015)

påpeker også at barns egne opplevelser av utestengelse fra fellesskapet, må tas i betraktning for å forstå mobbing som gruppefenomen. Ekskludering kan skje som enkelthendelser, og kan oppleves som svært sårende og krenkende, selv om handlingene ikke utspiller seg over tid. Den kommende rammeplanen (2017) underbygger også at krenkelser på lik linje med mobbing må håndteres og stoppes. Uavhengig av om krenkelsen eller ekskluderingen utspiller seg som enkelthendelse eller over tid, er vi nødt til å være oppmerksomme på det som skjer i samspillet mellom barn, og noe man som voksen ikke kan bagatellisere (Lund, 2015).

Lund (2014) påpeker viktigheten av tilstedeværende voksne som ser og forstår kompleksiteten i barnegruppene. Det vil være avgjørende at de ansatte i barnehagen er observante og ser til at utestengelsen ikke skjer systematisk, der barn jevnlig blir utsatt for krenkelser. Vi må registrere at det faktisk skjer og handle deretter. Dersom barna tillates å systematisk utestenge uten konsekvenser eller tilrettelegging kan vi få det Søndergaard (2012) omtaler som sosiale prosesser på avveie. På den måten kan vi forstå det som at gruppedynamikken kan fungere som en pådriver til at mobbing oppstår, noe som må tas på alvor. Ekskludering fra fellesskapet kan føles vondt, sette spor og oppleves som krenkende. Det er her avgjørende at man som voksen griper inn og støtter barna. Likevel må man observere og bedømme om hendelsene kan fungere som en læringsarena, der barna selv ordner opp i situasjonen (Lund, 2014). Som voksen har man et stort og avgjørende ansvar i møte med mobbing i barnehagen. Det er ikke dermed sagt at løsningen er enkel, og det å inneha voksenrollen kan være utfordrende, da det er kompliserte prosesser som foregår i en barnehagehverdag, og mange hensyn som skal tas. For å forstå mobbing som et gruppefenomen er det avgjørende at man som voksen er klar over og har en forståelse for de sosiale prosessene som finner sted i barnegruppen. For å hindre at de sosiale prosessene havner på avveie og resulterer i mobbing er det avgjørende med tilstedeværende voksne. Det er ikke alltid disse sosiale prosessene kan overtales til barna alene (Lund, 2014; Schott, 2009; Søndergaard, 2012). Slik Katrine Olsen Gillerdalen (2015) påpeker i sin appell innledningsvis, er barna avhengig av støttende og tilstedeværende voksne. Det er vårt ansvar å håndtere, stoppe og forebygge mobbingen - dette skal aldri legges på barna! På den måten må vi være en del av løsningen, og ikke problemet.

6.0 Konklusjon

I dette studiet har vi ønsket å oppnå en dypere forståelse for temaet mobbing i barnehagen. Med utgangspunkt i dette formulerte vi følgende problemstilling:

Hvordan kan vi forstå mobbing som et gruppefenomen i barnehagen – hvilke strategier tar barn i bruk for å ekskludere hverandre fra fellesskapet?

For å kunne besvare problemstillingen har vi foretatt en kvalitativ observasjonsstudie og videre analysert våre funn og drøftet disse opp mot det teoretiske grunnlaget og relevant forskning på området. Vi har ønsket å få en større innsikt i de komplekse prosessene som utspiller seg i barnehagene for å kunne forstå mobbing som et gruppefenomen. Med fokus på gruppedynamikk har vi utforsket nærmere hvilke strategier barna har tatt i bruk for å ekskludere hverandre ut av fellesskapet.

Våre funn har gitt klare indikasjoner på sammenhengen mellom den komplekse gruppedynamikken og strategier for utestengelse. Resultatene har vært preget av en kamp om makt og posisjoner, og en redsel for å miste sin egen plass i fellesskapet. Vi har sett at barna kan ty til ekskludering i de tilfeller der de ønsker å sikre eller trygge egen plass og posisjon i gruppen. Vi har imidlertid også sett at eksklusjonsangst kan eskalere, og føre til systematisk ekskludering av enkeltbarn, det er da det er grunn til å tenke mobbebegrepet. Som et resultat av det komplekse samspillet har barna tatt i bruk ulike ekskluderingsstrategier der gruppens indre orden har sett ut til å trues. Disse strategiene har vi sett utspille seg gjennom ignorering, krypterte utsagn og krenkende uttalelser. Dette er strategier som kan være med å underbygge kompleksiteten i barns gruppeprosesser, da disse strategiene er utarbeidet for å skjule utestengelsen. Sammen med gruppedynamikken har vi sett at strategiene kan fungere utestengende og kan være pådrivere til mobbing. Alt tatt i betraktning betyr dette at forståelsen av de helhetlige prosessene er avgjørende for hvordan man kan forstå mobbing som gruppefenomen i barnehagen.

6.1 Føringer for videre arbeid

Våre funn har som tidligere nevnt gitt oss tydelige indikasjoner på at mobbing skjer i barnehagen. Vi har sett de komplekse gruppedynamikkene og prosessene som finner sted i barnegruppene og drøftet hvordan mobbing kan forstås som gruppefenomen. Skulle vi ha arbeidet videre med tematikken ville det vært spennende og fått et enda større innblikk i

barneperspektivet gjennom dypere samtaler og intervju med barna. Det hadde også vært interessant å se på voksnes holdninger og oppfatninger på området. På grunn av oppgavens omfang så vi oss nødt til å avslutte vår forskning her, men det betyr likevel ikke at behovet for nyere forskning er nødvendig. Vi håper og tror det vil komme mer litteratur, forskning og debatter på området. Vi følger spent med og håper vi sammen kan være med å bidra til å tilrettelegge for en best mulig barndom for hvert enkelt individ.

Litteraturliste

- Askland L.& Sataøen S.O. (2013). *Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Barnehageloven. (2005). Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1
- Barne- og familiedepartementet. (2004). *Mobbing i barnehagen: Et hefte for deg som arbeider i barnehagen*. Oslo: Barne- og familiedepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0006/ddd/pdfv/210592-mobbing_skjerm_bokm.pdf
- Christoffersen, D. D. (2014). Hva har dere gjort med henne?. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.92-112). Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (5. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene. Hentet fra https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/60125_fek_retningslinjer_nesh_digital.pdf
- Gillerdalen, K. O (2015). *Odin: En mors kamp for sin sønn*. Oslo: Cappelen Damm.
- Greve, A. (2015). Vennskapsbegrepet. I M. Øksnes & A. Greve (Red.), *Barndom i barnehagen: Vennskap* (s.41-60). Oslo: Cappelen Damm.
- Helgesen, M. B. (2014a). Hvordan kan mobbing forstås? I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.19-30). Oslo: Universitetsforlaget
- Helgesen, M. B. (2014b). Mobbing sett med nye øyne. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.74-89). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kirves, L.& Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early education settings. *Early Child Development and Care*. 183 (2-4), pp. 383-400.
- Kristensen, M. Ø. (2014). Kampen om mobbebegrepet. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.32-50). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet fra https://www.udir.no/Upload/barnehage/Rammeplan/rammeplan_bokmal_2011nett.pdf?epslanguage=no

- Kunnskapsdepartementet. (2016). Meld. St. 19. *Tid for lek og læring: Bedre innhold i barnehagen*. Oslo: Departementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2016a). *Nye tiltak mot mobbing*. (Pressemelding Nr: 38/2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-tiltak-mot-mobbing/id2484384/>
- Kunnskapsdepartementet. (2016b). *Nytt partnerskap mot mobbing*. (Pressemelding Nr: 8/2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nytt-partnerskap-mot-mobbing/id2470537/>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/062a50467a86492b9ab1829df2433fae/ny-rammeplan-for-barnehagens-innhold.pdf>
- Lund, I. (2014). Tydelige og varme voksne i møte med mobbing i barnehagen. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.114-126). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lund, I. (red.), (2015). *Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen*. (Forskningsrapport) Hentet fra <http://www.forebygging.no/Global/mobbing%20i%20barnehagen%20rapport.pdf>
- Löfdahl, A. (2014). Play in Peer Cultures. I L. Brooker., M. Blaise & S. Edwards (Ed.), *The SAGE Handbook of Play and Learning in Early Childhood* (s. 342- 353). Hentet fra databasen EBSCOhost Ebooks
- Löfdahl, A., & Hägglund, S. (2006). Power and participation: social representations among children in pre-school. *Social Psychology of Education*, (9), 179-194. doi: 10.1007/s11218-006-0002-8
- Löfdahl, A.(2007). Kamratkulturer i förskolan - en lek på andras villkor. Stockholm: Liber.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2013). *Observasjon og intervju i barnehagen* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilsen, R. D. (2015). Vi-fellesskap i barnehagen. I M. Øksnes & A. Greve (Red.), *Barndom i barnehagen: Vennskap* (s.61-81). Oslo: Cappelen Damm.
- Nome, D.Ø. (2014). Mobbing – et forsøk på nye teoretiske perspektiver. *Studier i pedagogisk filosofi*. 3(1), 40-54. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/322194/Nome_2014_Mobbing.pdf
- Nordahl, T. (2012) Kvalitet i barnehager vurdert ut fra resultater fra spørreundersøkelsene. I Sunnevåg, A. K. (Red.), *Barnehagen som læringsmiljø og danningsarena. En*

- artikkelsamling om forsknings og utviklingsarbeid i 17 barnehager i Hedmark* (s. 61-78). Høgskolen i Hedmark. Oppdragsrapport 9-2012
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Personopplysningsloven. (2000). Lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 31. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-04-14-31>
- Pettersen, R. (1997). *Mobbing i barnehagen*. Oslo: SEBU Forlag.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandgrind, S. W. (2015, 17. desember). Hver fjerde voksen bagatelliserer mobbing i barnehagen. Hentet fra <http://barnehage.no/forskning/2015/12/hver-fjerde-voksen-bagatelliserer-mobbing-i-barnehagen/>
- Schott, R. M. (2009). Mobning som sosialt begrep: Filosofiske refleksjoner over definitioner. I Kofoed, J. & Søndergaard, D.M. (Red.), *Mobning sociale prosesser på afveje* (s. 225-258). København: Hans Reitzels Forlag.
- Solli, A. (2015). Mobbing i barnehagen kan bekjempes. *Første steg, 1*, 4-7. Hentet fra https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Tidsskrifter/Forste%20steg/FS_1-2015/FS0115-web_s_4-7.pdf
- Søndergaard, D. M. (2012). Bullying and social exclusion anxiety in schools. *British Journal of Sociology of Education*, 33(3), 355-372. doi: 10.1080/01425692.2012.662824
- Øksnes, M. (2010). *Lekens flertydighet*. Oslo: Cappelen Damm.

Vedlegg

Vedlegg 1

- Observasjonsguide

Vi har valgt å bruke observasjon som metode til innsamling av data til bachelor. Vi har valgt en kvalitativ orientert tilnærming til observasjon da vi vektlegger samspillet mellom individ og omgivelser. Vi søker en helhetsforståelse og et mest mulig fullstendig bilde av hvordan utestengningen foregår.

Formålet med observasjonene er at vi ønsker å få en dypere innsikt i det som skjer mellom barna innad i et barnefellesskap i situasjoner der utestenging skjer. Vi vil finne ut hva som skjer under utestengning og se på hvordan den foregår. Det vil derfor være hensiktsmessig å se på situasjoner der utestengelse foregår.

Barn avviser eller utestenger gjerne på en mindre direkte måte enn å si rett ut at man ikke får være med. Det pakkes gjerne inn i strategier der de for eksempel nevner plassmangel, manglende utstyr/leker eller at et barn blir gitt en ubetydelig rolle som et dødt dyr eller lignende. Dette dannet grunnlaget for vårt fokus under observasjon, som er å se etter hvilke strategier barn tar i bruk når de utestenger.

Dette vil vi se etter:

- Hvilke barn leker mye alene eller ser ut til å bli utestengt?
- Hvordan utarter utestengningen seg? (Kroppsspråk, blikk, hva sier de)
- Hva blir sagt? (Hvisking, diskusjon)
- Hvem gjør hva og hvordan gjør de det?
- Hyppighet -Er dette noe som skjer ofte?
- Ser det ut som om det er egenskaper ved barnet som ikke appellerer til andre barn?
- Skjer utestengningen i leken eller blir barnet direkte bortvist fra leken?
- Er det grunner til at personen ikke får være med?
- Oppstår det regler innad i gruppen som endres underveis?
- Når og hvor finner utestengning som regel sted?

Vedlegg 2

- Prosjektvurdering, NSD

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 52612

Meldingen gjelder et bachelorprosjekt der studentene og vil foreta deltakende observasjon i barnehage. Det vil også gjennomføres intervjuer med ansatte i barnehagen.

IKKE MELDEPLIKTIG DEL

For di observasjonsdata vil registreres anonymt finner vi at denne delen av prosjektet faller utenfor meldeplikten.

På bakgrunn av den informasjon vi har fått om prosjektet, kan personvernombudet ikke se at det skal behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Denne delen av prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det ligger til grunn for vår vurdering at alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med observasjonene er anonyme. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken:

- direkte via personentydige kjennetegn (som navn, personnummer, epostadresse el.)
- indirekte via kombinasjon av bakgrunnsvariabler (som bosted/institusjon, kjønn, alder osv.)
- via kode og koblingsnøkkel som viser til personopplysninger (f.eks. en navneliste)
- eller via gjenkjennelige ansikter e.l. på bilde eller videoopptak.

Personvernombudet legger videre til grunn at navn/samtykkeerklæringer ikke knyttes til sensitive opplysninger.

Selv om observasjonsdelen ikke omfattes av meldeplikt, minner vi om at datainnsamlingen må gjennomføres i tråd med regler for taushetsplikt og forskningsetiske retningslinjer. Det bør bl.a. legges opp til foreldre kan reservere sine barn mot å bli observert. Vi viser her til telefonsamtale med student, 13.02.2017.

Vi minner om at selv om datamaterialet i seg selv ikke inneholder personopplysninger, må det - ved oppbevaring og publisering av opplysninger - tas hensyn til at ansatte og foreldre ved den aktuelle barnehagen vet hvor datainnsamlingen er gjennomført. Datamaterialet må behandles forsvarlig, slik at det ikke kommer på avveie under datainnsamlingen. Dersom barna vil kunne gjenkjennes indirekte i publisering av ansatte eller foreldre, må det innhentes samtykke til dette fra den enkelte.

MELDEPLIKTIG DEL

Vi tar høyde for at det registreres personopplysninger om de ansatte i intervjuene. Denne delen av prosjektet omfattes av meldeplikten. Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Vedlegg 3

- Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

”Utestengelse i barnehagen – en kvalitativ undersøkelse av barns strategier for utestengning”

Bakgrunn og formål

Vi er to studenter med navn ..... og ..... som studerer til å bli barnehagelærere ved Høgskulen på Vestlandet. Vi skal denne våren skrive en bacheloroppgave med følgende problemstilling:

På hvilke måter foregår utestengelse blant jevnaldrende i barnehagen – når grenser det mot mobbing?

Gjennom studieløpet til nå har det vært mye fokus på de positive sidene ved barnefellesskapet og barns lek. Vi bet oss merke i at spesielt to forfattere ved navn Löfdahl og Øksnes påpeker at det ikke nødvendigvis alltid er slik. De trekker frem at det finnes uheldige utfall i relasjonsmøter mellom barn i barnefellesskapet. Man vil i alle barnehager møte på barnefellesskap og dens negative sider som i vårt tilfelle vil dreie seg om utestengelse. Vi ønsker i vårt bachelorarbeid å observere barn i lek og se på hvilke strategier for utestengelse de tar i bruk i samspill med hverandre.

Nasjonal og internasjonal forskning på mobbing assosieres som oftest med barn i skolealder. Et økt fokus fra et politisk hold har ført til nyere forskning på feltet som har påvist at mobbing også eksisterer i barnehagen. Vi mener derimot ikke at all utestengelse er mobbing, men ønsker å observere når den eventuelle utestengelsen grenser mot mobbing og hvilke strategier barna tar i bruk på området. Etter vår mening er begrepet mobbing tabubelagt i barnehagesektoren, og som mulig resultat av dette er begrepet for lite belyst i utdanningen og i barnehagen. Lite kunnskap fører til at personalet til en viss grad blir handlingslammet i møte med situasjoner der barn blir utsatt for mobbing. Ut fra dette ser vi viktigheten og verdien av å utforske og få kunnskap på området for deretter å kunne oppdage og forebygge negative samspill mellom barn. I løpet av egen praksis har vi erfart at økt kunnskap gir et bedre grunnlag og en bredere innsikt for å kunne forstå kulturen og deres perspektiv. Vi vil kunne se og møte barn på en god måte, se verdien av kulturen de utvikler seg imellom, og på den måten kunne rettlede barna til å utvikle positive samspill seg i mellom.

Vi har fått tildelt praksisbarnehage av høgskolen, og det vil derfor være hensiktsmessig å observere og samle inn data da det er her vi skal tilbringe de neste tre ukene. Vi sender derfor ut dette skrivet for å få en tillatelse av dere som foresatte til å observere deres barn. Vi vil i tillegg til denne barnehagen gjøre datainnsamlinger i to andre barnehager. Vi er under oppfattelse at mobbing kan være et sensitivt tema. Vi ønsker å presisere at observasjonene ikke går på enkeltpersoner, men strategier for utestengning barna tar i bruk seg i mellom.

Hva innebærer deltakelse i studiet?

Gjennom tre ukers praksis ønsker vi å benytte oss av observasjon som en kvalitativ metode for innsamling av data til vår bachelor. Opplysninger som innhentes vil være situasjoner der utestengelse forekommer og på hvilken måte barna går frem. Observasjonene vil noteres ned i notatbøker og barna vil tildeles fiktive navn og barnehagene vil heller ikke bli navngitt i bacheloroppgaven. Dersom dere foresatte samtykker for deres barn, er det på forespørsel fullt mulig å få se observasjonsguiden vi har utarbeidet.

Hva skjer med informasjonen om barnet ditt?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det vil kun være ..., ... og vår veileder Ruth Ingrid Skoglund som vil ha tilgang på eventuelle personopplysninger.

Observasjonene vil bli nedskrevet for hånd i notatbøker før de blir overført til en passordbeskyttet data med allerede anonymiserte navn.

Ved en eventuell publisering, kan det under noen omstendigheter være mulig at man som forelder eller ansatt i barnehagen vil kunne kjenne igjen barnet, da disse er personer som kjenner barna godt og omgås daglig. Dette kan være på bakgrunn av væremåte, personlighetstrekk og måten barna takler ulike situasjoner på. For utenforstående vil det være liten mulighet til å kunne gjenkjenne det aktuelle barnet, da vi verken vil oppgi barnehage eller navn i løpet av bacheloroppgaven.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.2017. All observasjon vil etter endt prosjekt bli slettet fra elektronisk data og håndskrevet datainnsamling vil bli makulert.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med ..., tlf.: ....., ..., tlf.:.... eller veileder Ruth Ingrid Skoglund, tlf.: .....

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er **villig** til at mitt barn ..... kan delta

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er **ikke villig** til at mitt barn ..... kan delta

-----
(Signert av foresatte til prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4

- Selvvalgt pensum

Barnehageloven. (2005). Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64. Hentet fra

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1

Barne- og familiedepartementet. (2004). *Mobbing i barnehagen: Et hefte for deg som arbeider i barnehagen*. Oslo: Barne- og familiedepartementet. Hentet fra

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0006/ddd/pdfv/210592-mobbing_skjerm_bokm.pdf **18 sider**

Christoffersen, D. D. (2014). Hva har dere gjort med henne?. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.92-112). Oslo: Universitetsforlaget

21 sider

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (5. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk **257 sider**

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016)

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.

Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene. Hentet fra

https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/60125_fek_retningslinjer_nesh_digital.pdf **39 sider**

Greve, A. (2015). Vennskapsbegrepet. I M. Øksnes & A. Greve (Red.), *Barndom i barnehagen: Vennskap* (s.41-60). Oslo: Cappelen Damm **20 sider**

Helgesen, M. B. (2014), B. Mobbing sett med nye øyne. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.74-89). Oslo: Universitetsforlaget **16 sider**

Helgesen, M. B. (2014), A. Hvordan kan mobbing forstås? I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.19-30). Oslo: Universitetsforlaget **12 sider**

Kirves, L.& Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early education settings. *Early Child Development and Care*. 183 (2-4), pp. 383-400. **17 sider**

Kristensen, M. Ø. (2014). Kampen om mobbebegrepet. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.32-50). Oslo: Universitetsforlaget **19 sider**

Kunnskapsdepartementet. (2016). Meld. St. 19. *Tid for lek og læring: Bedre innhold i barnehagen*. Oslo: Departementet **97 sider**

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/062a50467a86492b9ab1829df2433fae/ny-rammeplan-for-barnehagens-innhold.pdf> **23 sider**

- Lund, I. (2014). Tydelige og varme voksne i møte med mobbing i barnehagen. I M. B. Helgesen (Red.), *Mobbing i barnehagen: Et sosialt fenomen* (s.114-126). Oslo: Universitetsforlaget **13 sider**
- Lund, I. (red.). (2015). Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen. (Forskningsrapport) Hentet fra <http://www.forebygging.no/Global/mobbing%20i%20barnehagen%20rapport.pdf> **54 sider**
- Löfdahl, A. (2014) Play in Peer Cultures. I L. Brooker., M. Blaise & S. Edwards (Ed.), *The SAGE Handbook of Play and Learning in Early Childhood* (s. 342- 353). Hentet fra databasen EBSCOhost Ebooks **12 sider**
- Löfdahl, A., & Hägglund, S. (2006). Power and participation: social representations among children in pre-school. *Social Psychology of Education*, (9), 179-194. doi: 10.1007/s11218-006-0002-8 **16 sider**
- Nilsen, R. D. (2015). Vi-fellesskap i barnehagen. I M. Øksnes & A. Greve (Red.), *Barndom i barnehagen: Vennskap* (s.61-81). Oslo: Cappelen Damm **21 sider**
- Nome, D.Ø. (2014). Mobbing – et forsøk på nye teoretiske perspektiver. *Studier i pædagogisk filosofi*. 3(1), 40-54. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/322194/Nome_2014_Mobbing.pdf **15 sider**
- Nordahl, T. (2012) Kvalitet i barnehager vurdert ut fra resultater fra spørreundersøkelsene. I Sunnevåg, A. K. (Red.), *Barnehagen som læringsmiljø og danningsarena. En artikkelsamling om forsknings og utviklingsarbeid i 17 barnehager i Hedmark* (s. 61-78). Høgskolen i Hedmark. Oppdragsrapport 9-2012. **15 sider**
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget. **30 sider (Del 1)**
- Personopplysningsloven. (2000) Lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 31. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-04-14-31>
- Pettersen, R. (1997). *Mobbing i barnehagen*. Oslo: SEBU Forlag. **112 sider**
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget **105 sider (Kap. 1-3,5, 7 og 9)**
- Sandgrind, S. W. (2015, 17. desember) Hver fjerde voksen bagatelliserer mobbing i barnehagen. Hentet fra <http://barnehage.no/forskning/2015/12/hver-fjerde-voksen-bagatelliserer-mobbing-i-barnehagen/> **1 side**

- Schott, R. M. (2009). Mobning som socialt begreb: Filosofiske refleksjoner over definitioner. I Kofoed, J. & Søndergaard, D.M. (Red.), *Mobning sociale processer på afveje* (s. 225-258). København: Hans Reitzels Forlag. **33 sider**
- Solli, A. (2015). Mobbing i barnehagen kan bekjempes. *Første steg, 1*, 4-7. Hentet fra <https://www.utdanningsnytt.no/globalassets/filer/pdf-av-forste-steg/2015/forste-steg-1-2015.pdf> **4 sider**
- Søndergaard, D. M. (2012). Bullying and social exclusion anxiety in schools. *British Journal of Sociology of Education*, 33(3), 355-372. doi: 10.1080/01425692.2012.662824 **18 sider**

Totalt 989 sider selvvalgt pensum.